

*Tijdschrift
voor gereformeerd
belijden nú*

Gaan voor het ambt!

- **Dat hij zelf niet wist hoe....**
Drs. J. Westland
- **Wat is er aan de hand met het ambt?**
Dr. P. van den Heuvel
- **Niet zonder ambt en instituut**
Prof.dr. F.G. Immink
- **De vreugde van het ambt**
Drs. D.P.C. Looijen
- **Laatst geboekt: Biografie van de dominee**
Drs. P.L. de Jong
- **Rotaryclub of Kerk?**
Dr. H. de Leede

DRS. P.L. DE JONG

Het gaat niet goed met het ambt. Niet alleen de kerk als instituut, ook het ambt lijdt aan slijtage. In de afgelopen jaren zou je zelfs kunnen spreken van een toenemende ambtsinflatie. In veel gemeenten worstelt men met het vervullen van vacatures in de kerkenraad. Wie in een gemeente nieuw is en een halfjaar positief meedoet, wordt al gauw gevraagd een ambt op zich te nemen. Wat men iemand daarmee aandoet, is voor betrokkenen vaak nauwelijks duidelijk. Gaat het alleen om een taak of functie, waarvoor ieder lid van de gemeente zo nu en dan eens een paar jaar beschikbaar moet zijn en dan ook zijn beste beentje voorzet of gaat het wezenlijk nog om iets anders? 'Ik zie uw man bijna nooit meer', zei ik eens tegen een mevrouw, die ik in de supermarkt tegen kwam en die ik kende als zuster van een andere plaatselijke gemeente. 'Klopt', zei ze, 'weet u, hij zit niet meer in de kerkenraad.' Over oud-ambtsdragers en het vervolg van hun geloofsbiografie verscheen niet zo lang geleden een leerzaam rapport. Ze hebben het duidelijk niet makkelijk gehad.

Dominees lijken het als betaalde krachten nog veel moeilijker te hebben, ondanks de vele predikantendagen die voor hen worden georganiseerd. Er wordt heel veel van hen gevraagd aan competentie, de waardigheid en aardigheid van het beroep lijken voorbij, het ambt zelf zwaar gedevalueerd. Wat is er met het ambt aan de hand?

Aan dit nummer gaven we de titel mee 'Gaan voor het ambt!' Daarmee willen we een positief signaal afgeven tegen alle tobberigheid in. We beginnen met een preek schets van de hand van drs. J. Westland over een tekst, die in elk geval

hem zelf bij zijn ambtelijk bezig-zijn altijd sterk bemoedigde, zodat hij zich niet liet verlammen door alle overigens terechte vragen rond de boodschap en de kloof. Dr. P. van den Heuvel zet vervolgens op een rij wat er allemaal op het moment speelt aan vragen en problemen rond het ambt. Hij pleit voor een gezonde spanning tussen aan de ene kant de roeping tot het ambt en aan de andere kant het privéleven van de ambtsdrager. Prof. dr. F.G. Immink houdt een uitvoerig pleidooi voor het institutionaire van de kerk als werk en instrument van de Geest. Er is volgens hem de laatste jaren een zwaar accent komen te liggen op de persoonlijke competentie van de ambtsdrager ten koste van de ambtelijke en kerkelijke inbedding. Aan drs. D. P.C. Looijen vroegen we eens op te schrijven wat voor hem de vreugde van het ambt inhoudt. In de rubriek 'Laatst geboekt' krijgt u een impressie van het boek van prof.dr. G. Heitink *Biografie van de dominee* (Baarn 2001).

In plaats van een Kroniek schrijft dr. H.de Leede over "Rotaryclub of Kerk?".

Ten slotte

- * Proefnummers om uit te delen of voor bespreking in een kerkenraadsvergadering of kring kunt u aanvragen bij J. Bette, zie adres op de binnenkant van de omslag.
- * Wilt u zich abonneren, een briefkaart is voldoende aan:
Kontekstueel, Antwoordnummer 15104,
2650 WH Berkel en Rodenrijs.
- * Bij verhuizing s.v.p. zo vroeg mogelijk uw nieuwe adres opgeven. Het administratieadres vindt u op de binnenkant van de omslag.

Dat hijzelf niet wist hoe . . .

Een preekschets bij Marcus 4:26-29

DRS. J. WESTLAND

'Collega, er komt een nummer van *Kontekstueel* over het ambt. Vooral praktisch dan. Je kent de verhalen over burn-outs onder predikanten. Ouderlingen laten het steeds meer afweten na een enkele ambstermijn. Heeft dat ook niet te maken met ons staan in het ambt? Is de trend van verzakelijking en de functionalisering hier ook debet aan? Zou je bij zo'n nummer een preekschets willen verzorgen?' Op dat vriendelijk verzoek wilde ik niet nee zeggen. En dan gaan je gedachten malen. Nu hebben bijbelwoorden, waarin doorklonk, dat we de zegen op ons werk in de gemeente aan de Here God mogen overlaten mij de jaren door bemoedigd en vertroost. Zo kwam ik er toe oor en hart te luisteren te leggen aan deze gelijkenis uit Marcus 4.

Context en tekst

1. In het Marcus-evangelie klinkt met sterk accent de boodschap, dat Jezus, de Zoon des mensen, die geleden heeft, wel de Zoon van God is. Hij heerst over alle macht, die zich tegen Hem verheft. Als Hij gekomen is brengt dat grote opschudding in het rijk van de boze. Alle krachten worden tegen Hem gemobiliseerd. Ook in de context van deze gelijkenis woedt de strijd. De Farizeeën en Schrift-geleerden leveren hun aandeel. (Mc. 3:20-30) Maar ook de wind en de golven. (Mc. 4:35-41) Toch blijkt Jezus telkens verbazingwekkend en vreeswekkend de Machtige. (Mc. 4:40, Mc. 5:20)

2. Opmerkelijk is dat Marcus over die machtsopenbaringen van Jezus schrijft in verband met zijn discipelen. Hij roept ze (Mc. 1:16vv), stelt ze aan (Mc. 3:31vv) en zendt ze uit (Mc. 6:7vv) om het woord van het koninkrijk van

God te prediken. Die prediking is karakteristiek voor de weg, die het koninkrijk van God in de wereld gaat. Zij is dienstbaar aan de machtsopenbaring van Jezus.

3. Over het koninkrijk van God, zoals dat de kern vormt van Jezus' prediking (Mc. 1: 14), zijn theologische verhandelingen te over. De veelheid van aspecten mag ons beducht maken voor eenzijdigheid. In het centrum staat Jezus. In Hem is Gods koninklijke heerschappij gekomen, tegelijk verborgen en openbaar. De innerlijke geloofsbeslissing ten aanzien van Jezus en de maatschappelijke tekenen van zijn heerschappij kunnen niet tegen elkaar worden uitgespeeld. Evenmin als het nu en het straks van het koninkrijk.

4. Dat Jezus nog al eens in gelijkenissen over dat koninkrijk spreekt, bevestigt het dubbele daarvan. Zo'n gelijkenis onthult en verhult tegelijk. Jezus verklaart Zijn discipelen de verborgenheid van het koninkrijk Gods, niet aan buitenstaanders. (Mc. 4 vs 11) Gelijkenissen hebben zo bijna ook iets verraderlijks. Op het eerste gehoor lijken het aardige verhaaltjes. Maar ineens ben je er zelf bij betrokken. Je wordt als het ware door gepakt. Het blijkt zomaar ineens om jou te gaan. Je bent er ingelopen.

5. Een vergelijking met het evangelie van Matteüs laat zien, hoe daar de gelijkenis van de zaaier gecombineerd is met de gelijkenis van het onkruid, dat 's nachts in de akker gezaaid wordt. Wil Matteüs laten zien, dat het er bij de doorbraak van het koninkrijk der hemelen in deze wereld niet altijd zo rustig en vanzelfsprekend aan toe gaat? Dat is dan wel een ander accent dan hier bij Marcus.

Tekst en context

Vers 26: *alzo* heeft klemtoon, zó! Let dus wel op. *het zaad in de aarde wierp*: hier geen enkele aandacht voor de bewerking van de aarde, noch voor de manier van zaaien, het maakt een wat losse, willekeurige indruk.

Vers 27: *sloop, en opstond, nacht en dag*: (joodse) aanduiding van de gewone gang van het leven, met andere woorden: hij deed wat hij gewoon was te doen, hij ging zijn dagelijkse gang; *hij wist zelf niet hoe*: de spits van de vergelijking, het ging buiten hem om, niet per se buiten zijn handelen dus, maar wel buiten zijn kennen en begrijpen. Hij doorgrondde het niet, het bleef een geheim, een wonder.

Vers 28: *vanzelf*, dat is automatisch, als natuurverschijnsel, als het op- en ondergaan van de zon. Opmerkelijk is ook de aandacht voor de groei, de rijping: het gras, de aar, de graankorrel in de aar.

Vers 29: *zich voordoet*, als de vrucht het toelaat, letterlijk zich overlevert (vgl. Mc.9:31); *de oogst*, als het koren in de zomer rijp is, klinkt in de dorpen de blijde roep om de oogst; de sikkels kan nu haar werk gaan doen. (vgl. Joël 4:13)

Wat moeten we met zo'n simpel en beetje idyllisch verhaal aan? Ik ben opgegroeid in het Gooi. Aan de rand van korenakkertjes. Als ik mijn ogen dicht doe en wat wegdroom, kan ik me ze nog wel voorstellen: de voorover gebogen gestalten van maaiende boeren. Als kinderen speelden we verstoppertje in tegen elkaar gestapelde schoven. Een andere wereld! Een voorgoed voorbij wereld! In de landbouw heeft de mechanisatie toegeslagen. Het 'vanzelf' wordt gemanipuleerd door een uitgewogen verzorging en bemesting. En wat het zaad betreft weten we ook van wanten. Maar zou deze gelijkenis op zich dan toch niet ons hart kunnen openhouden voor het geheim? Alle kennis en kunde hoeven we noch te vergeten, noch te verachten, maar mag bij dat alles een nieuwe openheid voor dingen die er zomaar zijn, ons leven niet de glans geven van blijde eenvoud? Mogen wij het ook nog een keer 'niet weten hoe'?

2. Bij dat 'zaad in de aarde werpen' ben je al gauw geneigd om te denken aan de prediking van het evangelie. Dat ligt ook in de lijn van het begin van ons hoofdstuk. De geleiding van dit eerste gedeelte van het Marcusevangelie naar wat er met de discipelen, de toekomstige predikers, gebeurt, versterkt dat. Het zaad is dan het Woord. Als we dat dan maar niet te veel formaliseren. Dat wil zeggen losmaken van haar inhoud. Namelijk het Koninkrijk der hemelen, zoals dat in Christus nabij gekomen is. De aanduiding van de vrucht, die zich overlevert (vs. 29), herinnert aan de Zoon des mensen, die overgeleverd wordt. Bij de evangelist Marcus krijgt het lijden van Jezus veel nadruk. Wordt in zijn lijden en opstanding het Koninkrijk Gods niet als een rijpe graankorrel geogost?

**HET WERPEN VAN
HET ZAAD GAAT
ER VRIJ LOS EN
ONBEKOMMERD
AAN TOE**

3. Dat werpen van het zaad gaat er vrij los en onbekommerd aan toe. We zijn de laatste tijd in de sfeer van de homiletiek nogal gefocust op het probleem van de 'boodschap en de kloof'. Ik wil aan de waarde van die bezinning niet afdoen, maar mag het misschien 'een onsje minder'? Iets van een heilige onbekommerdheid mag ook ons toch wel sieren! 'Heilig', omdat we vertrouwen hebben in de kiemkracht van het zaad van het koninkrijk der hemelen. Daarbij luistert het verschil tussen zulke heiligheid en gemakzucht wel nauw.

Als het zaad gezaaid is gaat de boer vervolgens z'n gewone gangetje. Hij slaapt en staat op. Hij doet wat z'n hand vindt om te doen. Dat slapen trekt al gauw de aandacht. Deze gelijkenis staat er een beetje bekend om. Slapen geldt in de Bijbel vaker als een blijk van vertrouwen op God. In Psalm 3 bijvoorbeeld, waar de toestand nog wel even kritieker is. Daar gaat het niet over zaad, dat overgegeven is aan de aarde en nu verder moet rijpen, maar over vijanden die de dichter fel achterna zitten. In Matteüs 13:24 laat de Here Jezus ons trouwens ook zien, dat de akker en het zaad niet veilig zijn voor vijanden. In Psalm 127 wordt door de beminden

Gods zelfs slapenderwijs een zegen ontvangen. Een belofte, die het krampachtige gedoe van mensen haast ridiculiseert. Als het over dat slapen gaat ligt ook de koppeling met vers 38 van ditzelfde hoofdstuk voor de hand. Terwijl de demonische machten zich demonstreren in de woedende wind en golven en er alles aan doen om Jezus er onder te krijgen, slaapt Hij de slaap der gerusten. Het zou dan de onbekommerdheid van daarnet nog krachtig bevestigen. Wat tobben we toch eigenlijk in ons ambt!

Alsof wij als hedendaagse Atlassen de zaak van het koninkrijk van God op onze nek moeten dragen!

Maar slapen is hier toch niet alles. Het gaat over slapen en opstaan. Gewoon je dagelijkse gang gaan. Doen wat je hand vindt om te doen in een eenvoudig stuk plichtsbetrachting. En je daarbij om het zaad en de akker niet al te veel te bekommeren. Niet in de aarde gaan peuteren om te kijken of het zaad al ontkiemt. Maar het daar rustig laten liggen sterven. En als de eerste sprietjes boven de grond komen, er niet aan trekken om ze maar zo gauw mogelijk groot te krijgen. Nee, je gang gaan en wachten, geduldig wachten op de rijping van de oogst.

Krediet hebben en tegelijkertijd ook eerbied voor het wonder van ontkiemen en groeien. Luther schreef: 'Ik heb niets gedaan; het Woord heeft het allemaal zelf teweeggebracht. Ik heb stilgezeten en het Woord laten handelen'. Het heeft iets van 'Alice in wonderland'. Een kind, dat er niet kritisch over nadenkt, hoe dat nu eigenlijk allemaal wel kan, maar dat onbevangen en verrast de dingen aanvaardt zoals ze zijn. Dat is in onze wereld wel redelijk tegendraads. Wetenschap en techniek zijn bij ons onlosmakelijk verbonden. We bestuderen processen en maken dan werktuigen om ze te beïnvloeden. In die volgorde dus. Dingen doen zonder dat je 'weet', lijkt de dwaasheid gekroond. Maar in het koninkrijk der hemelen geldt die dwaasheid. We worden geroepen en

we mogen gaan over de akker van de wereld met de prediking van het Koninkrijk der hemelen. En we vertrouwen het vervolgens toe aan de Here God.

WIJ TOBBEN IN

ONS AMBT ALS

HEDEENDAAGSE

ATLASSEN

Zou het dan ook niet goed zijn om als we de hermeneutische gebruiksaanwijzing bij de prediking serieus hebben doorgewerkt en ook op ons hebben laten inwerken, hem dan ook nog maar eens keer dicht te slaan en in een nieuwe argeloosheid en onbevangen-

heid gewoon ons handwerk op te pakken? Het zou toch beschamend zijn als de vragen rond 'boodschap en kloof' onze dagelijkse gang zouden vertragen en wij gefrustreerd over alle bezwaren en onmogelijkheden niet meer 'slapen en opstaan'. Als we niet meer pre-hermeneutisch kunnen preken, laten we dan maar post-hermeneutisch preken. Als we maar preken!

5. De nauwkeurige omschrijving van het rijpingsproces valt op. Eerst het kruid, dan de aar en tenslotte de graankorrel in de aar. Dat vraagt geduld. Om met het mooie oude woord te spreken: lankmoedigheid. In hoofdstuk 5 vers 7 refereert Jakobus ook aan de landbouwer, die wacht op de waardevolle vrucht van het land. Hij doet dat lankmoedig. En lankmoedigheid vraagt ook liefde en vertrouwen. In de samenleving, met name in de sfeer van bedrijfsleven en politiek stelt men zich bepaalde concrete doeleinden. Die moeten in een x aantal jaren worden gerealiseerd. En de laatste tijd geldt steeds meer, dat men zich daarop moet kunnen laten afrekenen. Wie z'n gestelde doeleinden niet haalt, heeft gefaald en moet het veld ruimen. Hier en daar wordt het pleit gevoerd om zulke methoden ook te laten gelden voor het werk in de gemeente. Maar moet dat dan niet lijden tot een massale uittrekking uit het ambt? Of we zouden de termijn van realisering tot in het oneindige, beter tot de jongste dag, moeten oprekken. Maar laten we liever helemaal waken voor zulke technische

middelen. Het zaad van het Koninkrijk der hemelen heeft alle tijd nodig. In mensenharten, in de wereld. En laten we vooral liefhebben en in geloof en hoop wachten. God zelf staat immers garant voor de rijping van de oogst. Ons is voorshands niet anders gegeven dan te slapen en op te staan.

6. Die hoop wordt gevoed door de zekerheid dat de korrel in de aar eens rijp zal zijn. De

vrucht van het koninkrijk van God doet zich dan voor. Dan is het tijd om alert te handelen. Terstond zendt de boer de sikkel daarin. Het ligt in de lijn om hier te denken aan de jongste dag. (vgl. Op. 14:15vv) Toch hoeft dat niet. Voor alles gaat het om de oogst, die zeker komen zal, in de wonderlijke vanzelfsheid van de getrouwe God, die roept en ook doet.

Drs. J. Westland is hervormd predikant te Bergambacht

Wat is er aan de hand met het ambt?

DR. P. VAN DEN HEUVEL

‘Een dominee heeft voor mijn gevoel een onmogelijke baan. De paus is de waarnemer van God op aarde, maar de dominee is dat op de vierkantecentimeter toch ook een beetje, vond ik vroeger. Zoals mijn vader daar elke zondag in z’n jacquet op de kansel het paradijs stond te verkondigen, was hij God voor mij, en God was mijn vader. Maar doordeweeks zag ik hem op zijn Solex door Roermond rijden. Dat was een grote discrepantie’. Deze uitspraak van Cisca Dresselhuys geeft de spanningen met betrekking tot het ambt van predikant precies weer.¹ Hij vertegenwoordigt God, maar rijdt doordeweeks op een Solex (al is die inmiddels ingeruild voor een Opel). Hij *draagt* een ambt en *heeft* een baan.

Wat is er aan de hand?

Dit nummer is gewijd aan het ambt. Ooit heeft een apostel beweerd dat het ambt een voortreffelijke taak is: begerenswaardig! Bij Gerben Heitink hoor ik iets heel anders: ‘Bijna wekelijks zijn er signalen te beluisteren dat het niet goed gaat met de predikant. Het beroep heeft het moeilijk in een krimpende kerk. Sommigen tillen zwaar aan hun ambt. Anderen klagen over de hoge werkdruk. Er zijn er die het ambt verlaten. Van weer anderen gaat de voorkeur uit naar een baan in het bedrijfsleven. Er verschijnen onderzoeken over disfunctioneren en burn out onder predikanten. Dit alles geeft de dominee een nogal tobberig imago.’² Wat is er aan de hand met het ambt?

Ook het ambt van ouderling en diaken is allang geen begerenswaardig erebaantje meer. In tal

van gemeenten is het een toenemend probleem de vacatures vervuld te krijgen. Men is best bereid een aantal taken in de gemeente te vervullen, maar men ziet er tegenop om ambtsdrager te worden. Waarom? Is dat alleen omdat men opziet tegen de onvermijdelijke vergaderingen, die bij het ambt schijnen te horen? Ik vermoed dat ook de onzekerheid over de betekenis van het ambt zelf een rol speelt. ‘Ik wil best iets doen in de gemeente, kan ik niet op bezoek gaan als pastorale medewerker of bezoeker? Maakt het verschil om ouderling te zijn? Word je dan de speciale vertegenwoordiger van Christus? Als het om een baantje in de gemeente gaat, kan ik dat wel zonder ambt. Wat gebeurt er met me als ik tot ambtsdrager bevestigd word, wat wordt er dan van me verwacht?’ Temidden van de heersende onzekerheid met betrekking tot het ambt signaleer ik enkele ontwikkelingen.

Het ambt als baan

De meest in het oog lopende ontwikkeling was in de afgelopen jaren het sterke accent op de functionalisering van het ambt. De ambtsdrager onderscheidt zich als persoon niet van de andere gemeenteleden, hij neemt gewoon een van de vele taken waar die in de gemeente vervuld moeten worden. Wanneer deze ambtsdrager (als predikant) zijn taak als vrijgestelde uitoefent, mag van hem of haar vooral verwacht worden dat hij/zij aan deze taak op een professionele wijze gestalte geeft.

Bij deze benadering ligt de nadruk op het *werk*

dat gedaan moet worden. Net als bij andere beroepen heeft de ambtsdrager naast zijn werk ook privé-leven, waaraan hij naar eigen inzicht en behoefte invulling mag geven. Dat roept vanzelfsprekend de nodige vragen op. Van oudsher werd het leven in een pastorie ervaren als ‘een glazen huis’, waarin voor het privé-leven weinig ruimte was (zie de interviews met domineeskinderen in *Trouw*). Alles was er op gericht om altijd en voor iedereen beschikbaar te zijn. Nu is er juist veel aandacht voor de vraag, hoe men het eigen gezinsleven en de vrije tijd kan bewaken. Vragen als: ‘Ben ik verplicht binnen de gemeente te wonen?’ en: ‘Hoeveel uur wordt een predikant geacht te werken?’ worden urgent.

In dit klimaat is ook de vraag naar loopbaanplanning actueel geworden. Begin 2001 publiceerde het blad *Michsjol* een onderzoek ‘naar de beleving van het mogelijke einde van een predikantschap.’³ Aan 225 predikanten was gevraagd of ze wel eens dachten aan ander werk, aan een overstap naar het bedrijfsleven. Vindt u de gedachte aan het predikantschap als een baan voor het leven beklemmend? Meer dan de helft van de respondenten herkende dat gevoel. Het overgrote deel verwachtte dat steeds meer predikanten zich niet meer levenslang aan de kerk zullen binden. ‘Predikant voor even of voor het leven? Over flexibilisering van predikantswerk’ zo luidde de titel van deze speciale uitgave, die in de media veel aandacht heeft gekregen.

Fundamenteel is de vraag naar de specifieke taak van de predikant als ambtsdrager; niet alleen *hoeveel* uren of jaren hij moet werken maar vooral *wat* van hem verwacht mag worden. Moet hij worden aangesproken op zijn deskundigheid als theoloog (‘dominee heeft er immers voor doorgeleerd’) of is hij in de eerste plaats ‘geestelijk leider’, en wat houdt dat dan in? In de praktijk blijkt er naast zijn specialiteit als ‘uitlegger van de Schriften’ vooral een beroep gedaan te worden op zijn leidinggevende kwaliteiten. Van de predikant wordt ver-

wacht dat hij de gemeente runt. Een predikant moet sprankelend en inspirerend zijn, iemand met een charisma, zodat de mensen het aantrekkelijk vinden bij deze gemeente te behoren. Hij immers bepaalt voor een goed deel het gezicht. E.H. Peterson geeft een scherpe typing van Amerikaanse predikanten: ze zijn meer gaan lijken op een winkeliersvereniging; de winkels die ze bestieren, zijn hun kerken of gemeentes. Ze houden zich voornamelijk bezig met winkeliersbelangen: hoe houd ik tevreden klanten, hoe kan ik klanten wegstroepen bij mijn concurrenten, hoe kan ik de goederen zó verpakken dat de klant er meer geld voor neertelt?

IJDELHEID IS EEN

ZWAKHEID DIE ONDER

PREDIKANTEN NIET

ONBEKEND IS.

Er zijn enkele prima winkeliers bij. Ze hebben een massa klanten, halen veel geld binnen en hebben een geweldige reputatie ontwikkeld. Toch blijft het handel, weliswaar religieuze handel,

maar handel. Deze ondernemers imiteren de marketingstrategieën van succesvolle ondernemers.⁴

Laten we dit niet te snel afdoen als ‘typisch Amerikaans’, binnen onze kerken zijn dezelfde tendensen aan te wijzen. De praktijk dat men zich aansluit bij een gemeente waar men zich thuis voelt, blijkt niet zelden een voorkeur voor de predikant in te houden. Dat betekent een verzoeking voor predikanten om het deze voorkeuren naar de zin te maken. Ze hebben immers gekozen voor deze vlotte, ernstige, geleerde, bevindelijke, gevoelige of orthodoxe voorganger en hij mag hen niet teleurstellen. Ik heb ooit op college prof. W.C. van Unnik horen uitvallen naar dominees die ‘zich gedragen als concurrerende bakkers van hemels brood’. Ik vrees dat het aantal van deze kleine bakkers de laatste veertig jaar eerder is toe- dan afgenomen.

Ijdelheid is een zwakheid die ook onder predikanten niet onbekend is en die ondeugd zet de collegialiteit en het kerkelijk besef zwaar onder druk.

Onderscheid?

De functionele benadering van het ambt roept

niet alleen de vraag op naar de specifieke taken van de ambtsdrager, maar vooral waarin het bijzondere ambt zich onderscheidt van het ambt aller gelovigen en van het werk dat door kerkelijk werkers wordt uitgeoefend.⁴ Naast de ambtsdragers worden immers steeds meer kerkelijk werkers aangesteld in de gemeente. Ze hebben een HBO-opleiding pastoraat of jeugdwerk en doen op dat terrein werk dat vergelijkbaar is met dat van de predikant. Er komt meer ruimte en waardering voor de inzet van de charismata in de opbouw van de gemeente. Tegelijk ervaren deze kerkelijk werkers hun positie dikwijls als tweederangs. Ze werken volop mee in het pastoraat maar worden buiten het beleid gehouden. Ze worden door de gemeente niet zelden als (halve) dominee beschouwd maar voelen zich soms meer de loopjongen van de dominee. Waardoor wordt dit onderscheid gerechtvaardigd? Als ze hetzelfde werk doen, wat is dan de meerwaarde van het ambt? Wat is er zo bijzonder aan het bijzondere ambt?

In 1982 verscheen binnen de Gereformeerde Kerken een handreiking voor gemeenteopbouw waarin een nieuwe structuur werd aangereikt voor de organisatie van het gemeentelieven. Uitgangspunt was: 'de gemeente is de draagster van de bedoelingen van de kerk. Dat wil zeggen: gemeente-zijn is een verantwoordelijkheid van de gehele gemeente en niet alleen van de kerkenraad en een aantal commissies.' In dit model worden belangrijke taken van de gemeente aan vrijwilligers opgedragen. De ambtsdragers krijgen tot taak de werkzaamheden van de werkgroepen te coördineren en op basis van voorstellen van deze werkgroepen het algemene beleid vast te stellen. De ambtstheologie achter dit rapport is onhelder, het wordt zelfs denkbaar genoemd dat 'niemand in het bijzondere ambt wordt bevestigd' al is aan deze consequentie in de praktijk geen ruimte gegeven.⁶

Bij deze benadering van het ambt als functie zijn vragen te stellen. Is het ambt vooral een beleidsfunctie? Oefent de ambtsdrager zijn of

haar taken uit 'namens de gemeenschap'? Wordt daarmee het ambt niet een (kerk)politieke functie van iemand die vooral moet letten op de wensen van zijn kiezers? Een ambtsdrager is nog iets anders dan een kerkelijke volksvertegenwoordiger, die waakt over de belangen van zijn achterban. Hoe komt in deze benadering tot zijn recht het element van geroepen te zijn om in de naam van Jezus Christus naar mensen om te zien? Behoort niet fundamenteel tot het ambt dat we ons geroepen weten in Zijn Naam een goed woord van vertroosting (of terechtwijzing) te spreken?

Het ambt als symbool

De nadruk op het ambt als functie heeft een tegenbeweging opgeroepen. De opvatting van het ambt als taak lijkt alweer over zijn hoogtepunt heen. Het verlangen naar meer is raak onder woorden gebracht door ds. D. Wursten. Hoezeer we het ook ontkennen of verdringen,

zegt hij, 'ook de protestantse gelovige roept na vier eeuwen reformatie nog steeds om een priester'. Aan het bed van een stervende is een ouderling niet genoeg: de dominee moet komen. 'Hoe democratisch men ook georganiseerd is en hoezeer

men ook hecht aan inspraak en commissies, toch dragen dominees steeds vaker liturgische gewaden, zijn avondmaalstafels als Gods altaren bekleed en hangen antependia van de preekstoel. Kleren maken de man; kleding maakt de priester in de dominee zichtbaar ... Ondanks alle nivellering, postmoderne afplatting in denken en organisatie blijft de roep om *in de kerk en in het persoonlijk leven bediend te worden door een mens die God in persona vertegenwoordigt* klinken.⁷

In de eredienst wordt het heilige spel van de liturgie gespeeld. Maar onder het liturgisch gewaad is de vrijetijdskleding zichtbaar (ik heb het werkelijk meegemaakt!), want de ambtsdrager blijft vooral een 'gewoon mens'. Deze visie past goed in een tijd waarin steeds meer aandacht is voor rituelen en symbolen. Niet alleen bepaalde handelingen en gebruiken maar ook

personen krijgen een symboolwaarde. De ambtsdrager speelt zijn rol om ons te herinneren aan Gods tegenwoordigheid als hij zijn priesterlijke rol in de eredienst uitoefent. Ook bij deze opvatting zijn vragen te stellen: na de dienst wordt het ambtsgewaad uitgetrokken, maar daarmee wordt toch niet het ambt zelf afgelegd? Is het wel mogelijk zo nadrukkelijk onderscheid te maken tussen rol en roeping? Ik heb ooit een vrouwelijke ouderling horen zeggen: je kunt niet parttime zwanger zijn en net zo min parttime ambtsdrager. Je oefent het ambt niet de hele dag uit, maar dan ben je toch ambtsdrager.

Het ambt als wijding

Het is maar een klein stapje van het ambt als symbool naar het ambt als wijding. Hier vertegenwoordigt de ambtsdrager werkelijk God in persoon. Het is geen rol meer die men speelt, met een liturgisch gewaad dat na de dienst wordt afgelegd zodat er weer een 'gewoon mens' tevoorschijn komt. Bij de wijding wordt aan de mens zelf een onuitwisbaar teken (een karakter indelebilis) opgedrukt. Hij komt door de wijding *als mens* in een andere positie (namelijk als vertegenwoordiger van God) tegenover de gemeente en de wereld gezet. In

deze visie vallen het ambt en de persoon van de ambtsdrager in feite samen. Het gewijde ambt wordt gezien als een 'zijns beroep'. In de rooms-katholieke theologie behoort het gewijde ambt tot de zeven sacramenten: door het sacrament van het ambt stelt Christus zich present. In de gewijde priester ontmoet de gemeente de Ander als het Hoofd van het Lichaam.⁸

Sporen van deze opvatting zijn ook binnen onze kerken aan te wijzen. Daarbij denk ik allereerst aan het pleidooi dat de laatste jaren binnen het protestantisme wordt gevoerd voor het ambt van bisschop.⁹ Ik noem als voorbeeld het proefschrift van E.A.J.G. van der Borght. Het gaat hem niet om een persoon met veel kerke-

lijke macht bekleed, maar om een 'persoonlijk, representatief uitgeoefend ambt van geestelijk leiderschap op bovenplaatselijk niveau'. Deze bisschop heeft net als de predikant in de eerste plaats liturgische en pastorale taken: woordverkondiging, sacramentsbediening en tuchtverantwoordelijkheid. Hij geeft leiding als een geestelijke supervisor die bezoekt, bemoedigt, versterkt en voorgaat op de weg van de Heer, als *pastor pastorum* van de predikanten. Maar het zwaartepunt van dit ambt ligt in het bevorderen van de eenheid van de kerk. Zo kan hij zelf als persoon uitgroeien tot een teken van eenheid in de kerk. Hij ordineert de predikanten, namens de kerk en namens de Heer. Hij heeft tot taak de continuïteit met de kerk van de apostelen te bewaken.¹⁰

Maar ook binnen de orthodox gereformeerde ambtspraktijk zien we soms dat het ambt en de persoon zo nauw op elkaar worden betrokken dat er kortsluiting ontstaat. Dan krijgt de ambtsdrager als persoon iets onaantastbaars. Dan kan het gebeuren dat men zich verschuilt in het ambt: men durft als persoon niet meer tevoorschijn te komen. Men durft zich niet kwetsbaar op te stellen: kritische vragen worden onmiddellijk geduid als 'verzet tegen het Woord'. Ik hoorde van een predikant die niet toeliet dat

op bijbelkring mondelinge vragen werden gesteld. Hij zou daarmee in verlegenheid kunnen worden gebracht en dat zou het gezag van zijn ambt aantasten. Dit is (naar ik mag hopen) een extreem voorbeeld, maar het illustreert wat er gebeurt als de persoon van de ambtsdrager niet ter discussie mag worden gesteld.

Ook deze benadering roept vragen op. Als persoon en ambt zo nauw aan elkaar verbonden worden dat ze bijna samenvallen, wordt daarmee de persoon van de ambtsdrager niet teveel op een voetstuk geplaatst? Krijgt hij dan niet de positie van 'heilsbemiddelaar' in persoon. Blijft er voldoende ruimte voor het besef dat deze ambtsdrager een feilbaar mens is die ook met betrekking tot zijn ambtelijk werk van genade

**AMBT EN PERSOON
KUNNEN ZO NAUW MET
ELKAAR BETROKKEN
WORDEN DAT ER
KORTSLUITING
ONTSTAAT**

moet leven. Die op zijn (persoonlijke en ambtelijke) fouten en dwalingen moet worden aangesproken?

Het ambt als roeping

Van der Borghst wijst in zijn eerder genoemde studie zelf de gedachte van de ambtswijding af. Hij onderstreept dat de Reformatie het ambt uit de ontologische sfeer haalt (we worden niet gewijd om iets te 'zijn' maar zijn geroepen iets te 'doen'). Hij meent echter dat de Reformatie niet volstaat met een functionele benadering van het ambt en wijst erop dat Calvijn het woord 'vicarius' gebruikt: de ambtsdrager wordt in zijn functie een symbool van degene wiens Woord hij verkondigt. Daarmee wordt het ambt 'representatie van Christus'.¹¹ Van der Borghst onderstreept in het werk van de predikanten de essentiële betrokkenheid op de dienst aan het Woord en zegt daarover behatenswaardige dingen.

Het lijkt me toe dat de aanduiding 'het ambt als roeping' nog het meest bruikbaar is om de spanning aan te duiden die er in de ambtsuitoefening aanwezig is. Het zal er om gaan een goede balans te bewaren in de onderscheiden aspecten die aan het ambt eigen zijn. Centraal moet blijven staan dat het ambt dienst aan het Woord is. Ambtsdragers zijn geen dienaren van mensen, alsof ze alleen maar 'uitvoerders' zijn, geroepen om de gemeentebelangen te behartigen. Het is nog minder hun taak eigen belangen te behartigen, zich populair te maken bij de mensen, een gevierde ambtsdrager te zijn. Er is geen enkele aanleiding om te streven naar een besef van 'ambtshoogheid' waardoor de ambtsdrager zich verheven kan wanen boven de gemeente. Peterson benoemt de centrale roeping van het ambt als volgt: 'Een van de zondaren in deze gemeenschappen van zondaren is de predikant. Aan hem is een specifieke verantwoordelijkheid gegeven. Hij moet ervoor zorgen dat de gemeente op God gericht blijft'. Dat kan alleen als de drie werkzaamheden van de predikant (preken, catechese en management) geworteld zijn in de drie hoekpunten van het ambt (het gebed, de bijbel en geestelijke leiding geven).¹²

Alleen vanuit deze benadering kan de spanning worden volgehouden tussen beschikbaarheid (men is zeven dagen per week ambtsdrager) en een privé leven met vrije tijd waarop een ambtsdrager ook recht heeft. Zo alleen kan er een gezond evenwicht blijven tussen enerzijds de voorbeeldfunctie van de ambtsdrager en anderzijds de ruimte om ook zichzelf te zijn. Ik zou voor beide een krachtig pleidooi willen voeren! Een ambtsdrager kan zich niet alles permitteren: er mag een bepaalde stijl van spreken en handelen verwacht worden en een wijze van leven die in lijn is met het Evangelie. Maar juist daarom hoeft de ambtsdrager ook niet op zijn tenen te lopen: hij is zondaar met de zondaren en in zijn gezin gaat er net zo goed van alles mis als bij de andere gemeenteleden. Hij heeft een baan met arbeidsvoorwaarden die zorgvuldig zijn geregeld, maar is tegelijk een vertegenwoordiger van het geheim dat God naar mensen omziet.

De ambtsdrager moet alleen durven staan als zijn roeping hem daartoe brengt en moet zich niet altijd verbergen achter wat de mensen willen, of waar de gemeente aan toe is (in de praktijk betekent dat meestal: waar ze nog niet aan toe is). Maar tegelijk zal hij zorgvuldig en geduldig omgaan met de gemeente, haar niet overvragen maar met respect en liefde behandelen. Hij zal zich kwetsbaar opstellen en bereid zijn kritiek te aanvaarden, maar heeft ook zijn eigen verantwoordelijkheid waarvoor hij niet wegloopt. Daarom zal hij soms kritiek naast zich neer moeten leggen, omdat zijn roeping hem zegt dat hij in deze zaak stand moet houden.

Als een voetbaltrainer met zijn club onvoldoende resultaten boekt in de competitie wordt hij zonder pardon aan de kant geschoven. Wanneer we 'het ambt als roeping' als uitgangspunt nemen kan de ambtsdrager niet uitsluitend gewaardeerd (of afgeserveerd) worden op zijn prestaties. Het is een verarming voor de kerk als de ambtsdrager uitsluitend daarop wordt beoordeeld of hij zijn gezag heeft waargemaakt.

Omgekeerd: als een ambtsdrager de moed heeft om nederig en vastberaden de dienst aan het

Woord te vervullen, geeft dat veel zegen - voor de gemeente en voor de ambtsdrager zelf. Ik weet dat het een zware last legt op ons mensen, als we geroepen worden de woorden van God te vertolken in deze tijd. Maar het bevrijdt ons tegelijk van krampachtigheid: wij hoeven het Evangelie niet waar te maken. We staan niet op de markt met ons verhaal en met ons product. We mogen getuigen van het heil door er zelf van te leven en te spreken. De gemeenten en de kerk snakken naar ambtsdragers die zonder enige zelfverheffing, met al hun zwakheden en gebreken, aan dat Woord dienstbaar willen zijn. Die niet bezwijken voor de verzoeking bij mensen in de gunst te komen, maar die blijven vragen naar de wil van God voor deze mens, voor deze gemeente, voor deze wereld, in deze tijd. Paulus heeft zijn ambt met veel vrees en beven uitgeoefend (1 Kor. 2:3) maar noemde het uiteindelijk een voortreffelijk werk (1 Tim. 3:1). Wie het aandurft in deze roeping te staan, zal ondervinden dat hij gelijk had. Het is een vreugde in dienst van deze Meester te staan. Wie een dienaar van mensen is, wordt een slaaf. Het ambt is een 'vrij beroep', het stelt ons in de vrijheid omdat het Woord ons vrijmaakt.

Noten

1 In de serie 'Het kind van de dominee', in *Trouw*, 7 oktober 2002.

2 Gerben Heitink, *Biografie van de dominee*, Baarn 2001, blz. 5.

3 *Michsjol*, 10e jaargang nr. 1, februari 2001. Zie de kroniek van T.H. van der Hoeven 'Ongelukkig domineesland' in: *Kontekstueel*, 15e jaargang nr. 4 (maart 2001), blz. 36-41.

4 Eugene H. Peterson, *Dragende delen. Pastor zijn op authentieke wijze*, Gorinchem 1999, blz. 7.

5 Dezelfde vragen leven binnen de Rooms-katholieke Kerk. Zie Stijn Van den Bossche, 'Op Gods plaats staan. Over het problematische statuut van de pastoraal werk(st)er als zij of hij tussen gedoopte en gewijde belandt'. In: A.H.C. van Eijk en A.P.H. Meijers (red.), *Gedoopt, gevormd, gezonden. Status en statuut van de pastoraal werk(st)er*. Zoetermeer 2001, blz. 111-131.

6 *Gemeentestructuur in Perspectief*. Deputaatschap Gemeenteopbouw GKN 1982, resp. blz. 7 en 53.

7 Dick Wursten, 'Van papa-priest naar coach2Christ. Het ambt in de gereformeerde traditie'. In: *Michsjol, Het ambt her-dacht*. 10e jaargang nr. 3, oktober 2001, blz. 21v.

8 Stijn Van den Bossche, 'Op Gods plaats staan', *a.w.*, blz. 117v.

9 P. van den Heuvel, 'Nieuwe aandacht voor het ambt'. In: *Kerk en Theologie*, 53e jaargang (2002), blz. 62-72.

10 Ed. A.J.G. Van der Borghst, *Het ambt her-dacht*. De gereformeerde ambtstheologie in het licht van het rapport *Baptism, Eucharist and Ministry* (Lima, 1982), Zoetermeer 2000, blz. 500.

11 Ed. A.J.G. Van der Borghst, *a.w.*, blz. 288-290.

12 Eugene H. Peterson, *a.w.*, blz. 8 en 10.

Niet zonder ambt en instituut

PROF.DR. F.G. IMMINK

Het ambtelijke en kerkelijke denken staat tegenwoordig onder grote druk. Door al het gedoe rond het SoW-proces wordt de kerk als instituut in een negatief daglicht gesteld. Het kerkelijk apparaat wordt ervaren als een log lichaam. De synode is vaak een kakofonie van stemmen, een uiteengeslagen gemeenschap waar onderlinge solidariteit ver te zoeken is. Sommigen denken dat er winst te boeken valt wanneer de organisatie als geheel nog verder destabiliseert. Oprechte *kerkelijke* verantwoordelijkheid is ver te zoeken.

Niet alleen de kerk als instituut, maar ook het ambt lijdt aan slijtage. In veel gemeenten is het uitermate moeilijk om nog ambtsdragers te krijgen. Er wordt geleurd met het ambt en dat bevordert de status niet. Naar competentie en draagvlak wordt nauwelijks meer gekeken. Als je regelmatig naar de kerk gaat en een beetje meedoet, dan loop je het risico om tot kerkenraadslid gebombardeerd te worden. In deze bijdrage wil ik de ontwikkelingen waarin we verkeren nader verkennen. Ik denk dat de persoonlijke competentie van de ambtsdrager, en dat geldt met name voor de dominee, een zwaarder accent heeft gekregen en dat de ambtelijke en kerkelijke inbedding naar de achtergrond is verschoven. *De dominee heeft de kerk verdrongen*, zou je kunnen zeggen. Met als gevolg dat de dominee als persoon een zware last op de schouder heeft. Het instituut en het ambt bieden weinig houvast. Je wordt afgerekend op je persoonlijke competentie.

De-institutionalisering en subjectivering

De institutionele godsdienst is in Europa op retour. De kerkelijke binding neemt af en van een christelijke cultuur kun je nauwelijks meer spreken. Het geloof is voornamelijk een privé-aangelegenheid geworden. Lange tijd werd de afname van de godsdienstigheid beschouwd als een logisch gevolg van de modernisering. Hoe meer modernisering, hoe minder godsdienst. Moderniteit en godsdienst als concurrenten, met de uiteindelijke teloorgang van de godsdienst als resultaat.

DE PERSOONLIJKE COMPETENTIE VAN DE DOMINEE LIJKT BELANGRIJKER DAN DE AMBTELIJKE INBEDDING

Zo massief wordt de secularisatiethese vandaag aan de dag niet meer gepresenteerd. De expliciete a-theïstische ideologieën hebben de wind niet meer in de zeilen en naar verluid is er ook een kentering in het secularisatieproces. De ontkerkelijking gaat nog steeds door, maar ondertussen

komt de gedachte op dat de religiositeit als zodanig niet afneemt. De kerkelijke godsdienst neemt af, maar de 'wilde devotie' neemt toe. De institutionele (christelijke) godsdienst verdwijnt, maar de religie blijft. Blijkbaar is de mens toch ongeneeslijk religieus. Maar ondertussen verschuift de aandacht wel: van God naar het religieuze subject, van de openbaring naar de ervaring, van geloof naar religie en van religie naar zingeving.

In de praktische theologie hebben deze ontwikkelingen geleid tot een theologie van het subject. Niet de institutionele godsdienst staat in de belangstelling, maar het menselijk subject in

de context van de alledaagse leefwereld. In Duitsland is de term 'gelebte Religion' in zwang gekomen. De geloofservaring en de levensgeschiedenis (biografie) krijgen alle aandacht. En ondertussen komt dan de gedachte op dat het kerkelijk-dogmatische geloof objectief-afstandelijk zou zijn en het subjectieve geleefde geloof daarentegen levensecht en authentiek. Wat we zien is niet alleen dat het subjectieve geloof uitgespeeld wordt tegen het objectieve instituut, maar ook dat de zogenaamde *casualia*, geloofsvragen en rituele handelingen die plaatsvinden op de grensovergangen in het leven, volop in de belangstelling staan en dat de heilsfeiten op de achtergrond raken. In Duitsland is Wilhelm Gräßl een duidelijke vertegenwoordiger van deze ontwikkeling.¹ Traditiehistorisch betekent dat een herleving van Schleiermacher en kritiek op de dialectische theologie.

Ik ben van mening dat we deze pendelbeweging niet bij voorbaat moeten veroordelen, maar wel op eigen wijze moeten verwerken. De menselijke persoon en het menselijk subject doen ertoe. Dat is gegeven met de protestantse geloofstraditie. Geen kerkelijke bemiddeling zonder het geloof van de gemeente. Woord, Geest en geloof horen in de Reformatie bijeen. In een boek dat in het voorjaar van 2003 verschijnt, doe ik een poging om de praktische theologie te ontwerpen vanuit het geloofsbe-grip.² In het geloofsbe-grip spelen de menselijke geest en de menselijke subjectiviteit een constitutieve rol.

Openbaring en ervaring worden voortdurend op elkaar betrokken, met name in de gereformeerde traditie. Denk maar aan de dialectiek tussen de *rechtvaardiging* en de *inwoning*. Waar het dan wel om gaat is dat we in het geloofsbe-grip het 'tegenover' van God ten volle honoreren en daar ontbreekt het nu juist aan in de subjectivering van de religie. Maar de aandacht voor de mens is als zodanig niet verkeerd.

Tendensen

De verschuivingen in de waardering van de kerk en van het ambt kunnen we naar mijn

mening niet los zien van de bovengenoemde ontwikkelingen. Ik noem een viertal zaken.

De dominee als persoonlijk *representant*. Het lijkt er op dat de persoonlijke competentie van de dominee belangrijker is geworden dan de ambtelijke inbedding in het instituut kerk. 'Ik geloof wel, maar daar heb ik geen kerk voor nodig', dat hoor je alom. Maar ondertussen wordt de dominee nog wel gezien als een representant van de kerk, een personificatie van het godsdienstige leven, een boegbeeld dat symbool staat voor alles wat met God te maken heeft. Een priester, die op de een of andere manier over een taal beschikt die de geseculariseerde mens zelf niet meer kan hanteren. Een representant van het heilige, zegt Josuttis.³

Een geestelijk leidsman of -vrouw die raad weet als alle hulpverlening reeds afgewerkt is. Zo spreekt de persoon van de dominee nog wel enigszins tot de verbeelding, terwijl de kerkelijke identiteit en de gemeentelijke inbedding minder vanzelfsprekend zijn geworden. In een volkskerk als de Nederlandse Hervormde Kerk is dit natuurlijk geen nieuw fenomeen. Hoe meer naar de rand, hoe ongedefinieerder het geloof en wellicht is in tijden van crisis de identiteit van de kerk als Christusgemeenschap iemand weinig meer zegt, dan speelt in het contact met de kerk de persoon van de ambtsdrager een belangrijke rol.

De persoon als medium. Een domineeskerk? Ja, vooral voor de rand- en buitenkerkelijken. Daarbij komt nog dat in onze cultuur alles op maat moet, op *persoonlijke* maat wel te verstaan. Elk mens maakt een eigen individuele ontwikkeling door en zou de dominee iets op maat kunnen maken (voor de huwelijksdienst, voor de doop, voor de belijdenis, voor de begravenis, et cetera)? Daardoor wordt de werkdruk enorm opgeschroefd!

De dominee als *gemeente-manager*.

En hoe zit het met de rolopvatting van de predikant(e)? De voortdurende beschikbaarheid is in onze vrijetijdscultuur een nijpend probleem

geworden. Werktijd en vrije tijd zijn inderdaad moeilijk af te bakenen. Wanneer is een predikant echt vrij? Velen hadden het gevoel dat het gereguleerd moest worden in een officiële vrije dag. Blijkbaar kun je pas legitiem vrij zijn als de gemeenschap het officieel weet en goed keurt. Het lijkt wel alsof veel predikanten in hun doen en laten steeds afhankelijker zijn geworden van de publieke opinie, van de kerkenraad en van de gemeente. Alles moet goedgekeurd, en vergeet niet, ook gecontroleerd worden. In vroeger tijden ging men daar gemakkelijker en ook rekkelijker mee om. Predikanten legden echt niet over alles verantwoording af aan de kerkenraad. Daardoor genoten ze een grotere vrijheid. Geen tijdschrijven en geen beleidsplannen. En vooral niet verstrikt in allerlei voorbereidingscommissies, voor de liturgie, voor de kindernevendienst, voor de themadienst, voor de jongerendienst, et cetera. Voor de predikant zit er een keerzijde aan een platte structuur waarin de gemeenteopbouw centraal staat:

**PREDIKANTEN ZIJN
AFHANKELIJKER
GEWORDEN VAN DE
PUBLIEKE OPINIE, DE
KERKENRAAD EN
DE GEMEENTE**

ongewild blijft de predikant de spin in het web, maar nu gevangen in een grote hoeveelheid organisatorische activiteiten en bungelend aan talloze draadjes. De predikant als *manager* van het gemeentelijke bedrijf. Niet omdat het ambt zo hoog is, maar omdat hij nou eenmaal de enige fulltime betaalde kracht is. Managers worden afgerekend op hun productie, een goed functionerende gemeente die wat voorstelt in de samenleving. Bij een krimpende markt valt dat niet mee. De concurrentie tussen de verschillende typen 'gemeentelijke bedrijven' is de laatste jaren behoorlijk toegenomen. En niet te vergeten de afgunst en concurrentie tussen de predikanten onderling. Vaak wordt het met de mantel der vroomheid bedekt, maar onderhuids speelt het wel degelijk mee. Kortom, binnen de kerkelijke gemeente is de predikant meer manager en organisator geworden.

De dominee als de *grote communicator*.

Ondertussen wordt er steeds grotere nadruk gelegd op de communicatie. Die behoefte is

begrijpelijk. Onze samenleving is complexer geworden. De sociale ordening verloopt veel grilliger dan voorheen. De overzichtelijke gezinscultuur is verdwenen. En de kerkelijke verdeeldheid is toegenomen. Bovendien lopen de breuklijnen minder langs de vertrouwde schibbolets van gezangen, berijmingen en vertalingen. Veel gemeenten zijn op zoek naar een *nieuw* evenwicht: in de liturgie, in de kerkelijke attitude, in de geestelijke ligging. En het ontbreekt vaak aan standvastige leiding en aan geestelijk gezag. Bovendien heeft de kerk, sociaal gezien, te maken met dezelfde ontwikkelingen als de samenleving. Is de jongere generatie, gemiddeld genomen, toch niet wat brutaler dan de oudere generatie? Is de samenleving als geheel, vanwege de toegenomen welvaart, toch niet wat narcistischer geworden? Leren we nog ons te schikken in een groter (familiaal) verband en ons te oefenen in geduld? Studenten en jonge predikanten vragen steeds meer naar expertise op het gebied van conflictantering.

Kennelijk zijn er veel conflicten en heeft men niet het zelfvertrouwen daar mee om te kunnen gaan. En blijkbaar is er een verwachtingspatroon ontstaan waarin de predikant gezien wordt als de *grote communicator*. En wellicht wordt hij minder gezien als academicus en geleerde. Meer een doener dan een denker. Meer een stimulator dan iemand die reflecteert op geloof en levensvragen. Grözinger wijst er op dat we in de communicatie van het evangelie allereerst te maken hebben met de *overlevings* van het evangelie. En dat heeft een *inhoudelijke* bepaaldheid: de interpretatie van de bijbels-christelijke traditie. Juist in onze vluchtige samenleving moeten er *kernen* van geloof overgedragen worden. Daar moet de predikant voor instaan. Grözinger vreest dat de communicatie teveel vertechniseert, alsof het los verkrijgbaar is. De predikant is geen showmaster, maar oefent een intellectueel ambt uit. De werkkamer is een studeerkamer en geen bureau.⁴ Ondanks deze restrictie moeten we wel zeggen

dat het in het pastorale beroep en in de kerkelijke arbeid wel terdege gaat om de communicatieve competentie. Die is alleen niet los verkrijgbaar, maar hangt altijd samen met inhouden en met de persoon van de communicator. Wie kerkelijke arbeid verricht, moet met mensen om kunnen gaan, moet mensen open tegemoet kunnen treden, moet betrekkingen kunnen aangaan en mensen kunnen begeleiden in crisissituaties. Niet iedereen is daar geschikt voor en evenmin wordt iedereen daartoe geroepen. Als mensen daartoe wel in staat zijn én geroepen worden, dan zal die competentie ook verder ontwikkeld moeten worden. Volgens Klessmann heeft die persoonlijke competentie vooral te maken met drie aandachtsvelden: (1) je moet iets begrijpen van het leven, (2) je moet iets begrijpen van het geloof, en (3) je moet iets verstaan van lief en leed, en begrijpen hoe dat mensen aangrijpt in hun innerlijke wezen.⁵

De *gebrokenheid* van het leven.

In dit verband noem ik nog een praktisch punt dat tevens theologisch geladen is. Kunnen we wel voldoende uit de voeten met de gebrokenheid van het leven? Kunnen we het nog uithouden met mensen in situaties waarin geen enkele verandering ten goede te verwachten is? Mij valt op dat heling, herstel, genezing, vernieuwing en heiliging veelvuldig voorkomen in het kerkelijk vocabulaire. En daar zit ook een legitime kern in. Wie in God gelooft, heeft weet van een andere werkelijkheid. Maar wordt dat ook altijd concreet en tastbaar? Blijft het geloofsleven niet een strijdtoneel? En is het nieuwe leven niet uiterst fragmentarisch en dubbelzinnig? Moeten we het concrete leven niet voortdurend waarden vanuit de rechtvaardiging van de goddeloze?

Het institutaire

Wie in een ambt staat, vervult een *sociale rol*. Je neemt een bepaalde positie in en in die rol vervul je een specifieke opdracht. En dat betekent ook dat andere mensen op grond van die posi-

tie iets van je mogen verwachten. Als een ouderling of een diaken op bezoek komt, dan komt hij of zij in een bepaalde hoedanigheid. Je bent er dan niet als privé-persoon, maar in een bepaalde *functie*. En ten aanzien van die functie leven er specifieke verwachtingen. Van een ouderling mogen we verwachten dat hij bereid is een gesprek met ons te voeren over de dingen die ons bezig houden, over ons werk,

**DE WERKKAMER IS EEN
STUDEERKAMER EN
GEEN BUREAU**

ons gezin, ons leven en ons geloof. Van een diaken mogen we verwachten dat hij oog heeft voor de nood van het leven, voor zowel de sociale, materiële en geestelijke nood. We mogen verwachten dat ouderlingen en diakenen begaan zijn met mensen. Waarom eigenlijk? Dat hoort bij hun opdracht. In de gemeente wordt de pastorale en diaconale zorg niet aan de willekeur overgelaten, maar *institutioneel* geregeld. De taakstelling heeft een zekere objectiviteit en duurzaamheid. Of nu ambtsdrager x of y langskomt, in beide gevallen gaat het om dezelfde opdracht. Bovendien hoeft de ouderling zich niet constant af te vragen: welke taak heb ik hier? Tot op zekere hoogte is dat vastgelegd in de taakomschrijving van de ouderling. Daar mogen we elkaar ook aan houden. De institutionele inbedding biedt dus helderheid en houvast. De verantwoordelijkheden van het ambt en het verwachtingspatroon van de gemeente kunnen niet eindeloos opgerekend worden.

In de achter ons liggende periode zijn in de kerk de sociale rollen teveel gerelativeerd. Persoonlijke kwaliteit, daar komt het op aan. Representant van het instituut kerk? Vertegenwoordiger van een gemeenschap die ergens voor staat? Het lijkt wel alsof we ons ervoor schamen. Bovendien heeft de mening post gevat dat sociale rollen en instituties in grote mate cultureel bepaald zijn. Voor een deel is dat ook zo. Instituties zijn als sociale fenomenen gerelateerd aan menselijke behoeften en belangen en ondergaan als zodanig ook veranderingen. Maar dat is op zichzelf nog geen reden voor een vergaande relativering. Je kunt ook het belang en de waarde van bepaalde

instituties inzien en daar verantwoordelijkheid voor willen dragen. Met andere woorden, de erkenning van een zekere culturele bepaaldheid leidt niet automatisch tot relativering. Het kan evengoed een *normatieve* houding teweegbrengen: ik zie het belang ervan in en ben bereid er verantwoordelijkheid voor te dragen.

Instrumenten van de Geest

In het godsdienstige leven hebben we te maken met allerlei vormen van institutionalisering. Globaal gezien kunnen we drie niveaus onderscheiden: het cultische niveau (o.a. de eredienst en de sacramenten), het organisatorische niveau (ambten en kerkstructuur) en het niveau van de opvattingen en denkbeelden (de belijdenis van de kerk).

Zijn die instituties louter menselijke ontwerpen of kunnen we ze ook beschouwen als instellingen van de Geest? Ik denk het wel. Institutionele feiten veronderstellen de sociale interactie en de structuur van het bewustzijn. Ook in de godsdienst spelen zowel het bewustzijn als de sociale interactie een belangrijke rol. Het is zeer wel denkbaar dat sommige instituties hun oorsprong vinden in de omgang met God. Het verbond tussen God en zijn volk is een voorbeeld van een institutioneel feit. God roept Abraham en belooft hem zijn trouw.

Het doen van die belofte constitueert de gemeenschap. In de bijbel wordt de verbondsgemeenschap gezien als een inzetting Gods. Het gaat niet om een natuurlijke verhouding, maar om een verhouding die door God in het leven geroepen is. En er gelden ook regels en afspraken die in acht genomen moeten worden. Met andere woorden, het verbond impliceert een normatieve levenshouding.

Bij een goddelijke oorsprong van institutionele feiten denken we vaak aan een soort deificatie van menselijke instellingen. Omdat wij iets uitermate fundamenteel of onveranderlijk vinden, zouden we menselijke, feilbare en aan verandering onderhevige inzettingen onaantast-

baar maken door ze te vergoddelijken. Het is natuurlijk mogelijk dat wij zoiets doen. Maar dat is niet wat ik hier bedoel met de mogelijkheid dat een bepaalde institutie er is van Godswege. Het is immers mogelijk dat bepaalde instituties, die er van Godswege zijn, toch tijdelijk zijn en aan verandering onderhevig. God laat zich in met de voortgang van de geschiedenis. Dat zien we in de voortgang van de heilsopenbaring en in de geschiedenis van de kerk. Dat instituties aan verandering onderhevig zijn, wil nog niet zeggen dat ze daarom niet van Godswege zouden kunnen zijn. Ook in de openbaringsgeschiedenis spelen sociale instituties een belangrijke rol, juist als instrument van goddelijke werkzaamheid. Denk maar aan de drievoudige ambtsstructuur die we tegen komen in het Oude

Testament. Het Messiaanse heil is niet te denken zonder het Messiaanse koningschap en de verzoening krijgt contouren tegen de achtergrond van de priesterdienst. Ook het Nieuwe Testament kent instituties die van Godswege ingesteld zijn. Niet om ze daarmee onaantastbaar te maken, maar wel om aan te geven dat God daarin op bijzondere wijze werkzaam wil zijn. Denk bijvoorbeeld aan de doop en aan het avondmaal. Maar we kunnen ook denken aan de apostelen, en aan andere diensten in de gemeente. 'En Hij [Christus] heeft zowel apostelen als profeten gegeven, zowel evangelisten als herders en leraars [...]' (Ef. 4:11)

Geestelijk én institutioneel

Ook instituties kunnen functioneren als instrumenten van de Geest. Dat lijkt me van belang voor het verstaan van de kerk. We komen niet pas bij het pneumatologische op het moment dat we bij de mens als persoon of bij de mensengemeenschap zijn aanbeland. Ook in de geordende en geïnstitutionaliseerde tussenmenselijke activiteiten is de Geest Gods werkzaam. De Nederlandse Geloofsbelijdenis spreekt niet allen over de kerk als een '[...] heilige vergadering van de waarlijk gelovige christenen, die al

hun heil verwachten van Jezus Christus [...]'], maar ook over de kerk als de plaats van de zuivere prediking van het Evangelie, de zuivere bediening van de sacramenten en van de uitoefening van de kerkelijke tucht. Dat zijn activiteiten die een institutionele uitdrukkingsvorm hebben.

Die institutionele dimensie van het kerk-zijn is mijns inziens niet secundair of tweederangs. Als we dat zeggen, geven we te veel toe aan de subjectivering en personalisering van het geloof. Die tendens is in de gereformeerde traditie voortdurend aanwezig, zowel in modernistische als in piëtistische stromingen. Ik zou beslist niet willen ontkennen dat het geloofsleven een personalistische kern heeft. Dat is gegeven met de notie van de rechtvaardiging van de goddeloze. Maar dat komt niet in mindering op de *externiteit* van het heil. De rechtvaardiging van de goddeloze veronderstelt het vrijsprekende oordeel van God, veronderstelt de verzoening in Jezus Christus, veronderstelt de heilsgeschiedenis. Van Ruler zegt terecht dat de Geest niet pas aan de gang is als hij gearriveerd is in het hart. 'Hij kwam van buitenaf. Hij was reeds lang aan de gang, toen hij nog in de uitwendigheid van de geschiedenis en de gemeenschap was.'⁶ En dat brengt volgens hem een reeks instituten met zich mee.

De onderwaardering van ambt en instituut komen we in allerlei variaties tegen. Neem bijvoorbeeld de laagkerkelijke opvattingen van Dingemans over ambt en kerk. Het is opmerkelijk dat hij de institutionele dimensie van het ambt volledig verklaart vanuit processen die, zoals hij zegt, louter sociologisch van aard zijn. In het oorspronkelijke christendom van de nieuwtestamentische periode zouden er eerst 'spontane' gemeenschappen zijn ontstaan, waarin alleen charismatische leiders optraden. Aanvankelijk waren er geen ambten, zo zegt hij, en ook geen leiders die op grond van hun aanstelling met gezag konden optreden. Maar zoals geen enkele beweging stand kan houden zonder enige institutionele structurering, kwamen

er geïnstitutionaliseerde rollen. 'Dat is een sociologisch-wetmatig gegeven.'⁷ Hiermee wekt Dingemans de indruk dat de ambtelijke structuur secundair is en tot stand komt vanuit de behoefte aan organisatie in een bepaalde context en dus louter 'functioneel' dient te zijn en al naar gelang de omstandigheden inwisselbaar. Structuren en instituties, zo is de gedachtegang, ontwikkelen zich min of meer 'vanzelf'. Dat de institutionalisering als zodanig een werk van de Geest kan zijn, die gedachte komt niet op. Dat uitgerekend de sociale en dus institutionele ordening van de gemeenschap voortkomt uit de dynamiek van de Christusgemeenschap blijft buiten beschouwing.

Sociale dynamiek

Christelijk geloof en institutionalisering horen bijeen. De Geest wil werkzaam zijn in sociale ordeningen en in instituties. Maar hoe moeten we ons de verhouding tussen Gods Geest en de sociale ordeningen dan voorstellen? Geen volstreekte identificatie tussen beide, zou ik zeggen. Sociale ordeningen en culturele patronen zijn in beweging en op zichzelf genomen is dat niet verkeerd. Dat hoort bij het creatuurlijke leven. En de Geest Gods kan gebruik maken van uiteenlo-

pende sociale ordeningen. Vooral op het gebied van ambt en liturgie roept dat de nodige vragen op. Het Nieuwe Testament biedt geen kant en klare ordening van de kerkdienst en geen uniforme ambtsstructuur. Wel fundamentele bouwstenen, die geordend kunnen worden tot een goed bouwwerk. Maar de kerkgeschiedenis laat zien dat historische omstandigheden mede invloed uitoefenen op de feitelijke inrichting van de kerkelijke praxis. Zo kunnen we ons afvragen of Calvijn de drievoudige ambtsstructuur van predikant, ouderling en diaken rechtstreeks afleidde uit de Schrift, of dat de omstandigheden waarin hij zich bevond er ook aanleiding toe gaven om deze greep te doen. Dat laatste lijkt mij plausibel. Daarmee ontken ik niet dat Calvijn een schriftuurlijke basis onder zijn ambtsopvatting legt, die hij ook met goede

argumenten onderbouwt. Maar tevens biedt de sociale ordening van het leven in de Zuid-Duitse en Zwitserse steden van zijn dagen, met de toenemende invloed van de burgerij, hem de creatieve mogelijkheid om op de figuur van de 'oudste' te komen. Door onderscheid te maken tussen de lerende en de regerende ouderling komt de gangbare bisschoppelijke structuur onder kritiek te staan. Opziensers zijn voor hem dezelfde als de oudsten en sommige van deze oudsten worden volgens zijn uitleg van 1 Timoteüs 5:17 belast met de prediking en het onderricht. Dat zijn dan de predikanten. Calvijns ouderling heeft alleen een disciplinaire taak. Zo ontwikkelt zich het presbyterium, predikanten en ouderlingen die samen belast zijn met de regering van de kerk. Ik denk dat de sociale en culturele ontwikkeling daarin een rol gespeeld heeft en daar is ook niets mis mee. En als wij kijken naar de ambtsinvulling in onze dagen, dan zien we daarin ook steeds verschuivingen en pendelbewegingen.

Stellingen

Ik sluit af met vier stellingen.

1. De personalisering van het werk van de dominee vraagt niet alleen om een adequate ontwikkeling van de professionele competentie, maar roept evenzeer op tot bezinning op de ambtelijke taakstelling en de institutionele inbedding, juist met het oog op de ordening van en prioritering in het werk.
2. De institutionele vormen en structuren (bijvoorbeeld in liturgie en ambt) hebben hun eigen geestelijke waarde en hoeven niet altijd aangepast te worden aan individuele wensen en persoonlijke smaak. Dat geldt met name voor de gelegenheden. De Kerk heeft een eigen gestalte en vorm en de ambten hebben een eigensoortige taak.
3. In de feitelijke interactie spelen de *persoonlijke* en *geestelijke* dimensie een belangrijke rol. In de kerkelijke bemiddeling worden geen machtswoorden gesproken en het gezag van het Woord kan niet als een uitwendig gezag aan

mensen opgelegd worden. Het gaat altijd om Woord, Geest en geloof. Dat betekent dat de persoon van de ambtsdrager ingeschakeld wordt in het interactieproces en dat de tussenmenselijke communicatie zo optimaal mogelijk en respectvol moet verlopen.

4. De opdracht en volmacht van het ambt helpen in moeilijke situaties. Natuurlijk kan de volmacht ook misbruikt worden, zelfs in naam van God. Maar er zit ook een andere kant aan. Waar haal ik als ouderling, diaken of predikant de *moed* vandaan om op bezoek te gaan in een crisissituatie? *Durf* ik wel een woord van genade of vergeving te spreken? *Kan* ik wel troosten temidden van verdriet? De professionele deskundigheid is niet het enige dat telt. Het helpt als we samen weten dat de ambtsdrager gezonden en geroepen is met een opdracht van de kerk.

Prof. dr. F.G. Immink is hervormd kerkelijk hoogleraar praktische theologie te Utrecht

Noten

- 1 Wilhelm Gräb, *Lebensgeschichten, Lebensentwürfe, Sinndeutungen. Eine Praktische Theologie gelebter Religion*, Gütersloh 1998
- 2 F. G. Immink, *In God geloven. Een praktisch-theologische reconstructie*, Zoetermeer 2003
- 3 Manfred Josuttis, *Die Einführung in das Leben. Pastoraltheologie zwischen Phaenomenologie und Spiritualität*, Gütersloh 1996
- 4 Albrecht Grözinger, *Die Kirche – ist sie noch zu retten? Anstiftungen für das Christentum in postmoderner Gesellschaft*, Gütersloh 1998
- 5 Michael Klessmann, *Pfarbilder im Wandel. Ein Beruf im Umbruch*, Neukirchen-Vluyn 2001, 79
- 6 A.A. van Ruler, 'De betekenis van het institutaire (institutaire in de kerk)' in: *Theologisch werk IV*, Nijkerk 1972, 182.183
- 7 G. D. J. Dingemans, *Een huis om in te wonen. Schetsen en bouwstenen voor een Kerk en een Kerkorde van de toekomst*, 's-Gravenhage 1987, 120

De vreugde van het ambt

DRS. D.P.C. LOOIJEN

'Ik was jong en onervaren toen ik als bisschop begon. Nu kan ik terugzien op dertig jaar episcopaat en ik zie het grote belang van vorming en ontwikkeling van de persoon van de bisschop. (...) Staande op dit moment in de geschiedenis zien wij meer dan ooit dat de Kerk missionair moet zijn. Daarom moet het ambt van de bisschop werkelijk apostolisch ingevuld worden: gezonden in de wereld, om het evangelie van Christus te verkondigen. (...) Dikwijls lukt het bisschoppen echter niet deze missionaire opdracht waar te maken en de vreugde van het evangelie werkelijk over te dragen.'¹

Vreugde en ambt

Op zoek naar literatuur rond het thema 'vreugde van het ambt' waren de resultaten buitengewoon mager. De zoekmachine van de universiteitsbibliotheek bood wel veel 'ambt' en nog meer 'vreugde', maar de combinatie van beide kwam niet voor. Op internet was de oogst ruimer. Je moest dan nog wel een beetje puzzelen, want 'ambt' en 'vreugde' werden ook daar niet rechtstreeks met elkaar verbonden. Opvallend is dat de terminologie kennelijk behoort tot het rooms-katholieke jargon. Ook wel begrijpelijk gezien de hoge waarde die in deze kring wordt toegekend aan het ambt in de bemiddeling van het heil. Niet minder opvallend is dat ook hier de vreugde niet rechtstreeks op het ambt zelf betrokken is, maar op de boodschap die bekend wordt gemaakt. In een terugblik op zijn dertigjarig episcopaat spreekt Simonis in bovenstaand citaat over de vreugde van het evangelie. En ook anderen in zijn kring doen dat op dezelfde manier. Het ambt is gekoppeld aan de vreugde van het evangelie.

Ik denk dat hier een belangrijke sleutel ligt voor de waardering van het ambt. We moeten de vreugde ervan niet zozeer zoeken in het ambt als zodanig en ook niet in de persoon die het draagt, maar in de opdracht die met het ambt gegeven is: de blijde boodschap verkondigen. Ook al is die opdracht (blijkbaar ook voor bisschoppen) geen sinecure.

Vreugde zit diep

De blijde boodschap verdraagt zich niet goed met een toberig en somber imago van het ambt. Gezien de aard van de problemen waar de ambtsdrager vrijwel dagelijks mee in aanraking komt, is het niet verwonderlijk dat er rond het ambt een sfeer van zwaarmoedigheid kan ontstaan. Stervenden begeleiden, suicides helpen verwerken, bemiddelen in gebroken relaties en geschonden levens – een eindeloze stroom van leed trekt aan de ambtsdrager voorbij. Het doet bijna oppervlakkig aan om dan te spreken van de vreugde van het ambt. De druk van de opinie, het gevoel tekort te schieten, het onvermogen om het iedereen naar de zin te maken – de lijst is makkelijk uit te breiden – maken het ambt loodzwaar.

Vrijwel de enige manier om overleefd te blijven is dat je voor jezelf weer uitkomt bij de boodschap, bij een woord dat verrassend oplicht en de dingen in een ander perspectief plaatst. Daar kun je op een bepaalde manier onverwacht vreugde aan beleven. Juist wie zichzelf kwetsbaar opstelt, met veel invoelingsvermogen met mensen optrekt en zodoende subject van de omstandigheden dreigt te worden, kan in evenwicht blijven door het tegenover van de boodschap, het getuigenis dat ons vanaf de andere

zijde aanspreekt. Wie dat af en toe niet kent of niet meer meemaakt, kan onder het ambt bezwijken. Maar de vreugde zit wel diep verscholen en ligt niet voor het oprapen. Je bent er niet dagelijks mee omgeven. Het is een aanhoudende zoektocht, als naar de ene parel en de verloren ring. Je weet er van, je hebt er een glimp van opgevangen en je bent het ook zoweer kwijt. Hier komt het aan op volharding. Het helpt niet om naar andere beroepen te kijken. Zoals in de afgesloten anekdote van de dominee die naar de stratenmaker kijkt en jaloers is dat die tenminste resultaat op zijn werk ziet ('Ja, maar op de knieën dominee en achteruit!'). Die stratenmaker moet ook elke dag zijn bed uit en in de brandende zon of in de ijzige kou over de aarde kruipen. Terwijl ik dit schrijf is om ons huis een schilder bezig die al vanaf zijn 14^e in het vak zit. Onafgebroken bestijgt hij ladders en daalt er van neer, al 45 jaar. Met engelengeduld krabt, schuurt en kwast hij in de altijd durende strijd tegen de verwerking. Dag in dag uit. En hij beleeft er, voor mij onbegrijpelijk, zichtbaar plezier aan. Zo zullen anderen niet altijd begrijpen dat er in het ambt, in de opdracht die je te vervullen hebt, momenten zijn van diepe vreugde.

Gelukkig hoeft ook weer niet iedereen in de kerk ambtsdrager te zijn. Van Ruler merkt op: "Men kan ook zonder een ambt te dragen naar de kerk gaan. Een mens kan het zelfs volledig stellen zonder ooit een ambt in de kerk te ontvangen. Daar is hij niets minder om. Integendeel! Wij moeten goed in ons hoofd en hart prenten, dat het gelovige zijn, van de kant van de mens gezien, meer en wezenlijker is dan het ambtsdrager zijn. Als ambtsdrager is men slechts instrument, symbool van God, aan zijn zijde staande en Hem vertegenwoordigende. Als gelovige staat men in een tegenover met God, is men zijn tegenspeler, zijn partner. Dat is de kern en het hart van het ongeschonden mens zijn. Wanneer men ambtsdrager is, wordt

men als mens altijd enigszins geschonden en verfomfaaid. Wel niet zo erg als wanneer men zondaar is. De zonde is veel dieper schending van het mens zijn dan het ambt. Maar het ambt – en zeker het ambt in de kerk, dus in de orde van de verlossing – heeft toch ook iets ongewoons, om niet te zeggen iets onnatuurlijks in zich. Wie het geestelijke ambt draagt is niet meer helemaal gewoon en alleen maar mens."²

Anders gezegd: het is zo vreemd nog niet als men er op zijn tijd liever onderuit wil. Om met Mozes en Jesaja te zeggen: Ik kan het niet. Kunt U niet iemand anders gebruiken? En toch, als het eenmaal zover is kun je niet anders. Wee mij indien ik het evangelie niet verkondig! (1 Kor. 9:16). Uiteindelijk is er dan ook weer niets mooiers dan je hart ophalen aan de dienst van God. Lyrisch schrijft Van Ruler: "Laten we – als gemeenteleden en als ambtsdragers – zo de tegenwoordigheid van de ambten in de kerkdienst beleven. Het is dan als in het bos, wanneer na de regen de zon weer schijnt: in elke druppel, die aan de takken van de bomen hangt, schittert – stralend – het licht, in duizendvoudige breking. Wie zonder besef van de ambtelijkheid van de ambten in de kerk zit, mist zeer wezenlijke dingen. Hij maakt – om een beeld van Calvijn te gebruiken – de kerkdienst mee, zoals een ezel de uitvoering van een symphonie meemaakt."³

De vreugde van het dienen

Op de vraag wat kenmerkend is voor het ambt beschrijft J.P. Versteeg hoe het Nieuwe Testament een bepaald woordgebruik vermijdt.⁴ Vermeden is het woord *timè* – eer, waardigheid. Ook *archè* is vermeden – macht, heerschappij. Een ander woord dat ontweken wordt, is *telos* – doel, voleinding en daarmee de hoogste positie die men kan bereiken. Zeer verrassend is dat ook het woord *leitourgia* – (priester)dienst, vermeden is. Hét woord dat in het Nieuwe Testament als ambtsaanduiding gebruikt wordt is het algemeen gangbare woord *diakonia* – dienst. Versteeg: "Het opmerkelijke van dit

woord is niet alleen dat het ieder element van eer en waardigheid mist, maar ook dat het als een geheel nieuwe karakterisering voor het eerst in het Nieuwe Testament opduikt. Het Nieuwe Testament kiest consequent een woord dat niet uit het bijbelse of religieuze spraakgebruik afkomstig is en nergens associaties met een bijzondere waardigheid of positie oproept. Het ambt geeft coördinerend en stimulerend leiding aan de gemeente door de gemeente te dienen. Daarin is overigens iedere ambtsdrager navolger van de grote Ambtsdrager die niet kwam om Zich te laten dienen, maar om te dienen."

Sommige nieuw-testamentici wijzen er op dat het ambt zich niet heeft ontwikkeld vanuit en rondom de eucharistie of de liturgie, maar vanuit de apostolische opbouw van de gemeente door verkondiging, vermaning en leiding. Het ambt heeft, in welke variatie ook, te maken met gemeenteleiding: ambtsdragers zijn gangmakers, bezielers en evangelische identificatiefiguren voor heel de gemeente.

Op dit punt aangekomen beseffen we dat het ambt niets van doen heeft met het theatrale. Als de Meester een knecht is geworden, dan kunnen de knechten zich niet als meesters voordoen. De vreugde zit in het Hem gelijk willen zijn. Zo Vader, zo Zoon – zo Heer, zo knecht. Paulus die zichzelf aankondigt als een slaaf van Jezus Christus (Rom. 1:1), kon anderen oproepen evenzo te dienen en van harte de wil van God te doen (Ef. 6:6). En de slaaf die alleen maar gedaan heeft wat hij moest doen (Luk. 17:10), mag uiteindelijk ingaan in de feestvreugde van zijn Heer (Matth. 25:21, 23). In een samenleving die gericht is op prestatie en zelfverwerkelijking, zijn deze gedachten vrijwel buitengesloten. De vreugde over deze dienst is inderdaad van een andere geest.

De tobberigheid voorbij?

Wie nieuwe initiatieven ziet van bewegingen als 'Op goed gerucht' en 'Passie voor preken' kan vermoeden dat een nieuwe generatie theologen zich met vreugde aandient. Of dat gepaard gaat

met een nieuwe waardering van het ambt is niet uitgesloten. In ieder geval wil men de 'Schwung' er weer in hebben en vreugde beleven aan de theologie en het kerk-zijn.

Daar is op zich ook wel behoefte aan. In gesprekken over kerk en ambt ziet men doorgaans weinig vrolijke gezichten. Een heldere kijk op de functie van de kerk en de rol van het ambt komt men weinig tegen. Bovendien is de ongelijktijdigheid groot. Waar de een zich beweegt in een omgeving waarin het corpus christianum nog volop aanwezig lijkt te zijn, bevindt de ander zich tot over zijn oren in een volstrekt gesecculariseerde context. De brokstukken van de postmoderne cultuur zijn ook in deze zin aanwijsbaar. Dat betekent wel dat men zichzelf een weg moet banen door dit niet makkelijk begaanbare landschap.

Rond deze thematiek verschenen tegen het einde van de vorige eeuw van de hand van B. Rootmensen enkele inspirerende uitgaven.⁵ Van vreugde is in zijn doordenking nauwelijks sprake. De ernst van de situatie, met de bange roep hoe te overleven, was daar te ernstig voor. Toch zit

het er dicht tegenaan. De modellen die hij beschrijft zitten dichtbij de bron waar vreugde uit geschepd wordt.⁶ Als het gaat om de boodschap, die naar mijn besef de sleutel van het ambt is, beschrijft Rootmensen vijf identificatiemodellen die richtinggevend zijn: Micha (recht doen, getrouwheid liefhebben en ootmoedig wandelen met God); Johannes (Jezus als de weg, de waarheid en het leven); Paulus (geloof, hoop en liefde); Bonhoeffer (bidden, gerechtigheid doen en wachten op Gods tijd); Mattheüs (in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest).

Deze oeroude en de tijden verdurende grondwoorden verwekken telkens weer verkondigers die zich geroepen weten ze in iedere tijd en voor alle mensen te vertolken. Daarover kan men zich met verwondering verheugen. Getuigen blijven opstaan. Hun diepste vreugde is dat mensen de weg gaan vinden. Naar God en met God.

Apostolair

Dat het ambt apostolair, in de zin van missionair, van karakter is zullen we opnieuw moeten beseffen. Simonis sprak (in het citaat aan het begin van dit artikel) de overtuiging uit dat wij staande op dit moment in de geschiedenis meer dan ooit zien dat de Kerk missionair moet zijn. Voor het ambt ligt hier een nieuwe uitdaging. Er is wel moed voor nodig om het missionaire niet langer te zien als een afgeleide, maar als een wezenskenmerk van het kerk-zijn. Daar haalt men zich nogal wat mee op de hals. Op zijn minst vergt het van de ambtsdrager een keuze in prioriteiten die hem niet altijd in dank zullen worden afgenomen.

Verwijzend naar Paulus die Timotheüs oproept het werk van een evangelist te doen (2 Tim. 4:5) merkt R.S. Greenway⁷ op dat Timotheüs niet met een tweede taak wordt opgezadeld naast zijn pastorale en leidinggevende functie in de jonge kerk, maar dat het werk van een evangelist de aard en de kwaliteit van heel zijn pastorale optreden karakteriseert. Timotheüs behoort nooit pastor te zijn zonder tegelijk evangelist te zijn.

Gemeenten hebben de neiging de beschikbare tijd van hun pastor te monopoliseren. Greenway vertelt als illustratie de ervaring van een jonge predikant die geroepen wordt op hetzelfde moment bij twee stervenden te komen. De een lag in een ziekenhuis ten westen van de stad en de ander op een half uur afstand in het oosten van de stad. De een was een ouderling van zijn gemeente en de ander een volslagen buitenkerkelijke. Hij koos er voor om de buitenkerkelijke als eerste te bezoeken. De man stierf als de berouwvolle zondaar aan het kruis. De ouderling, wiens familie woedend was op de dominee, werd weer beter en kwam nooit meer bij hem in de kerk.

Het vergt veel wijsheid en geduld om een gemeente in deze dingen te vormen en haar te leren zien 'op welk moment wij staan in de geschiedenis'. Dat we geroepen zijn de goede tijding uit te dragen en als ambtsdragers de gemeenten daar in voorgaan. En beseffen dat

we in het ambt dat we ontvingen een missie hebben meegekregen.

Hoe doen anderen het?

In dit verband wil ik een paar voorbeelden noemen die mij inspireerden. Tijdens een studieverlof maakte ik in december 2000 een oriëntatietocht door Zuid Engeland, op zoek naar vormen van evangelisatie die ons in Nederland van pas kunnen komen. Drie plekken noem ik met name. All Souls, de Anglicaanse gemeente in Londen waar John Stott jarenlang voorganger was en wiens plaats nu vervuld wordt door Richard Bewes. Vervolgens Spurgeon's Tabernacle, eveneens in Londen, waar Peter Masters voorgaat. En als derde Melbourne Hall in Leicester, een Evangelical Free Church, waar

Paul Bassett aan verbonden is. De manier waarop deze gemeenten zeer zelfbewust zich in hun omgeving presenteren is mede een gevolg van het optreden van hun voorgangers. Ik was onder de indruk van de toewijding waarmee zij hun ambt vervullen en hoe hun gemeenten daar in participeren. Zij zelf en hun omgeving straalden een houding uit

van: hier zijn wij en wij hebben iets waarvan wij denken dat het ook voor u van groot belang is. In een context waarin de onkerkelijkheid veel groter vormen aanneemt dan bij ons, vormen deze gemeenten centra waar het zowel draait om een heldere boodschap als om aandacht en liefdevolle zorg voor mensen.

Achteraf werd mij duidelijk dat het werken in de kerk in Engeland toch ook weer heel iets anders is dan de manier waarop wij dat in Nederland gewend zijn. In Engeland ziet men dat een predikant allereerst de predikant is van zijn kerk(gebouw) en dat hij vervolgens kan behoren tot een kerkverband. Hij is de predikant van deze kerk. Daar is hij verantwoordelijk voor. Dat zich daar een gemeente verzamelt is niet minder belangrijk, maar als predikant moet hij er van zien te maken wat hij kan, bijna alsof een onderneming gerund wordt. Sommigen zijn daar heel succesvol in en bou-

wen er een klein imperium mee op, inclusief een eigen staf met assistenten. Van landelijke subsidies en projectmatige steun is geen sprake. Men streeft naar een situatie waarin de plaatselijke gemeente 'self-governing, 'self-propagating' en 'self-supporting' is – om het in klassieke zendingstermen te zeggen. Dit verklaart ook het ontstaan van bewegingen als de Alpha-cursus in Londen en Willow Creek in Chicago.

In Nederland leren ambtsdragers in onze sterk ambtelijke structuur veel zaken te delegeren en is de predikant veel minder het enige gezicht van de plaatselijke gemeente. Voor creativiteit en het ontwikkelen van nieuwe initiatieven daarentegen is het Nederlandse systeem niet erg stimulerend. Wie bij ons een paar centimeter boven het maaiveld uitkomt, wordt snel afgesneden. Aan de andere kant getuigt het van teveel optimisme als gedacht wordt dat buitenlandse concepten van missionair gemeente-zijn in Nederland snel toepasbaar is. Wij zullen hier zelf gestalte aan moeten geven. Zoals dat gebeurt in de bijdrage van S. Paas met zijn boek *Jezus in een plat land*. In vertrouwen op de Heilige Geest mogen we onze weg met blijdschap gaan, in het spoor van de Apostel bij uitnemendheid. "Gelijk de Vader Mij gezonden heeft, zend Ik ook u" (Joh. 20:21).

Afronding

De vreugde van het ambt zal ook veel te maken hebben met onze eigen persoonlijkheid. Karakter en aanleg spelen een niet geringe rol in de vervulling van het ambt. Toch zou het een vergissing zijn het ambt te waarderen in het licht van psychologische categorieën. We moe-

ten het blijven iken aan de grondwoorden die de kerk vanaf Pinksteren hebben gekenmerkt.

Daarin staan het kerugma en de diakonia centraal. Maar niet minder de koinonia. Was het niet deze onderlinge gemeenschap die velen verbaasde en waarbij opviel dat men in hartelijke eenvoud en met vreugde het brood brak en met elkaar at? (Hand. 2:46). Wil de vreugde van het ambt ons niet ontgaan, dan heb-

ben we ons vandaag niet minder te concentreren op het aspect van de koinonia, zowel in de plaatselijke gemeente als in de breedte van de kerk. Dat maakt van het ambt een minder individualistisch en eenzaam avontuur als het nu vaak is.

Drs. D.P.C. Looijen is predikant-directeur van de IZB in Amersfoort en was als hervormd predikant werkzaam in Kinderdijk, Wierden en Oostwold

Noten

- 1 Adrianus Kardinaal Simonis, *Interventie Bisschoppensynode 2001*
- 2 A.A. van Ruler, *Waarom zou ik naar de kerk gaan?* (Callenbach, 1972), p. 103.
- 3 Id., p. 110.
- 4 J.P. Versteeg, *Kijk op de kerk* (Kok, 1985), p. 29 vv.
- 5 B. Rootmensen, *40 woorden in de woestijn* (Meinema, 1988) en *Waar het op aankomt* (Meinema, 1998).
- 6 '... hoe zullen wij de unieke Naam behoeden en bewaren in een tijd van traditieverlies en godsverstomming? Zal God er nog toe doen? Paradoxaal genoeg gaan traditieverlies en godsverstomming gepaard met een opbloei van het religieus besef.' (*Waar het op aankomt*, p. 51).
- 7 Roger S. Greenway, *The Pastor-Evangelist* (Presbyterian and Reformed Publishing Company, 1987), p. 6 vv.

DRS. P.L. DE JONG

Eind vorig jaar verscheen van de hand van prof.dr. Gerben Heitink (1938) *Biografie van de dominee*. Heitink weet waarover hij schrijft. Van 1965 tot 1970 was hij zelf predikant, daarna eerst in Kampen en vanaf 1988 aan de VU als praktisch theoloog verbonden met de opleiding van gereformeerde predikanten. Ik had me voorgenomen in deze rubriek over nog enkele andere boeken te schrijven, maar beperk me met het oog op de thematiek van dit nummer van *Kontekstueel* tot een impressie van dit boek met enkele gedachten die bij mij al lezend boven kwamen..

Rondje dominee

Laat ik eerst zeggen, dat ik erg van dit soort boeken houd. Heitink begint bij de opkomst van het verschijnsel dominee in de reformatie, volgt daarna de ontwikkeling, rol en positie van deze opvallende figuur in de daarop volgende eeuwen om te eindigen met een uitvoerige schets van de huidige kerkelijke situatie en de uitdagingen waarvoor de dominee vandaag aan de dag staat, afsluitend met een rij praktische aanbevelingen hoe het anders zou kunnen en moeten. Zo loop je heel de kerkgeschiedenis van ons land nog weer eens door, je komt heel veel bekends tegen, maar ook weer nieuwe dingen vanuit deze bijzondere insteek: de figuur van de dominee. Zonder meer een heerlijk boek om te lezen.

Achtereenvolgens laat hij zien hoe met de veranderingen in de samenleving ook de dominee verandert. Van drager van een openbaar ambt in een publieke kerk (16e en 17e eeuw) naar volksoepvoeder (18e /19e eeuw), van gerespecteerd, hoogopgeleid en cultureel ontwikkeld

burger – bijna alle dominees waren dichters, zelfs Kohlbrugge - naar een binnenkerkelijke alleskunner. Zo ongeveer alles wat 'des dominees' is, toen en nu, komt in zijn boek aan de orde, zelfs de huidige salarissen van de gereformeerde predikanten. Slechts één onderwerp miste ik: de part-time dominee. Voor Heitink kennelijk zo vanzelfsprekend, dat hij er expliciet geen bijzondere paragraaf aan wijdt.

Kerkvisie

Het gaat Heitink intussen nergens om een puur historisch verhaal, in alles spreekt de praktische theoloog nadrukkelijk mee. Zo is van meet af aan duidelijk, dat Heitink qua kerkvisie niet veel op heeft met de wat hoogkerkelijke hervormde visie op kerk en ambt. Heitink staat bewust in de traditie van A. Kuiper en de Gereformeerde Kerken met hun nadruk op de zelfstandige gemeente van mondige gelovigen, waarbinnen volgens hem de predikant meer een pastor is dan een 'tegenover', die het Woord Gods bedient aan de gemeente. Heitink pleit nadrukkelijk voor een 'minimum aan kerk' en een 'maximum aan gemeente en gemeentelieden'.

Deze visie loopt als een rode draad door heel zijn boek heen. Al meteen in zijn schets in deze van de reformatie. De reformatie brak immers met het gewijde priesterschap en stelde daarvoor in de plaats de gedachte van 'het priesterschap van alle gelovigen', zo is voor hem de leidende gedachte. En zijn vraag is dan: hoe kon in deze gedachtenwereld toch weer zoiets ontstaan als een kerkelijke ambt waarvan de drager als priester-dominee meer tegenover de gemeente stond dan in de gemeente? Naar

mijn idee begint zijn dominee-schets hier echter meteen een beetje te wringen. Want voor Luther mag 'het priesterschap aller gelovigen' mogelijk de leidende gedachte geweest zijn, veel minder voor Calvijn (en Heid. Cat. vr. 54), die kerk en bijzonder ambt vergeleken met de RK. kerk weliswaar veel functioneler benaderde, maar er wel een christologische fundering aan gaf. Dat gaf mijn inziens het ambt voor Woord en sacrament in de gereformeerde traditie toch weer een 'boven- of tegenover-dimensie'. Al was de predikant geen sacramenteel gewijd persoon, hij wist zich wel vanwege Christus geroepen en in zoverre, eenmaal bevestigd, voorgoed van 'staat des levens' veranderd, zoals dat wel gezegd werd. Heitinks eigen laag-kerkelijke visie proef je zo vanaf het eerste hoofdstuk van zijn boek. Of daarvoor naast Kuiperiaanse ook Calvijns papieren voor handen zijn, lijkt mij echter nog wel een vraag.

Intussen geeft hij een hele boeiende schets van de dominee door de eeuwen heen. Vooral na de scheiding van kerk en staat begint er iets af te tekenen als professionalisering van het ambt. Er ontstaan predikantenverenigingen, waar de kerkleiding natuurlijk niet blij mee was, en bij de opleiding wordt praktische theologie gaandeweg een belangrijk vak. Van de predikant worden ook steeds meer vaardigheden verlangd. Vooral op het gebied van catechese en pastoraat. Gaandeweg wordt hij echter steeds verder teruggedrongen uit het publieke domein en met de verkerkelijking van Nederland wordt hij zelf ook steeds meer een binnenkerkelijk figuur. Heel veel meer zou de moeite waard zijn uit zijn boek hier te releveren, maar binnen deze rubriek moet ik me beperken.

De gereformeerde dominee

In de laatste hoofdstukken is inmiddels ook de gereformeerde predikant voluit in beeld gekomen. Heitink laat uitvoerig zien, dat dat een heel ander type is dan de hervormde dominee. Daarbij gaat het niet alleen om cultuurverschil-

len, maar ook om verschillen in theologische visie op kerk, gemeente en ambt. De gereformeerde dominee staat qualitate qua veel dichtter bij en tussen de gemeente. 'Zeg maar Kees, zeg maar Annie!' Hij heeft veel minder een zelfstandige positie dan de hervormde collega. Hij is er vooral 'ten dienste van de gemeente', terwijl de hervormde predikant de predikantsplaats bezet, die bij de gemeente gevestigd is. Vanuit deze visie ziet en ervaart de gereformeerde dominee het ambt veel meer als een taak en functie, meer iets dat je doet, niet iets dat je bent. Of het ook altijd zo gefunctioneerd heeft binnen de

kerken van de Afscheiding, laat ik liggen. Maar duidelijk werd mij wel, dat op dit punt – kerk, gemeente, ambt - wij m.i. veel dieper de discussie hadden moeten aangaan in het proces van Samen op Weg. Dat maakt Heitink ook in dit boek al heel duidelijk. In Heitinks visie kan het bijzondere ambt in de mondige gemeente vroeg of laat zelfs 'overbodig' worden, wat hij ook met zoveel woorden zegt. Het type dominee als drager van een bijzonder ambt is volgens hem vrijwel voorbij. Daarop wijst mogelijk ook de titel van zijn boek. Een biografie veronderstelt meestal het verhaal van een figuur die voorbij is. Hij pleit dan ook uitvoerig voor meer betrokkenheid van gemeenteleden, ook bij de taken van de predikant, zodat de predikant zich meer buiten de gemeente kan bewegen. Overigens niet als evangelist, want in 'missionaire propaganda', zoals hij zich uitdrukt, ziet hij niets meer. Liever een open gastvrije kerk, waarin ieder welkom is. Prachtig. Maar de vraag lijkt mij, of er voor zo'n kerk of gemeente nog wel interesse zal zijn. Je kunt wel alle deuren en ramen vrijmoedig open zetten, maar de kans is niet ondenkbeeldig, dat er een type gemeente ontstaat die feitelijk meer gesloten dan open is.

Aanbevelingen

Met bijzondere interesse las ik zijn vele praktische opmerkingen en aanbevelingen met het oog op de opleiding, professionalisering en

functionering van de predikant vandaag en morgen. Het is duidelijk, dat Heitink vanuit zijn betrokkenheid bij de opleiding van predikanten heel goed weet, wat er allemaal mis gaat in de pastorieën. Veel predikanten zijn moe, lijden een tobberig bestaan, hebben geen enkel loopbaanperspectief, knappen af. Daarover maakt hij zich terecht heel veel zorgen. Van het vele, dat hij aanreikt, noem ik twee belangrijke aanbevelingen en zet er meteen mijn commentaar bij:

1. *Ga werken in teamverbanden.* Daarbij denkt hij aan teams van meerdere predikanten, theologen en niet-theologen. Ieder met een eigen specialisme: pastoraat, catechese, diaconaat, verkondiging enz.. Full-timers en part-timers. Onder leiding van een senior pastor, een soort klein-bisschop (uitdrukking van mij). Samen zorgen ze voor een aantal gemeenten en bijzondere taken. De gedachte kan ik volgen. Voor een aantal predikanten kan dit een oplossing zijn, de predikant gaat in onze tijd vaak een hele eenzame weg, zeker als zijn/haar partner een hele andere werkkring heeft. Maar hopelijk wordt het niet iets, dat door de kerk geregeld en min of meer opgelegd wordt. Als ik het goed heb, wil Heitink dat wel. Daar zie ik niet veel in. Want ook het werken in een team heeft zijn eigen sores, frustraties en bureaucratisering. Dat heeft werken in een team mij in elk geval wel geleerd. Ieder lid houdt al gauw vast aan eigen toko. En wie is nu echt beschikbaar voor de gemeente? En ook: hoe kun je het Woord bedienen, als je zelf zelden catechese geeft, zelden aan een ziekbed staat? Sta je dan wel echt tussen de mensen? Verder zal het betekenen, dat bij een vacature in een van de gemeenten het team o.l.v. de senior-pastor de neiging heeft aan te geven, welke specialiteit gezocht moet worden. De inbreng van de gemeente wordt daar niet groter van. Na alle pleidooien voor de zelfstandige gemeente en democratisering in de kerk komt mij deze aanpak wel erg top-down over. Voor iemand die opteert voor een 'minimum aan kerk' wil hij nu ineens wel erg veel voor de gemeenten van boven af regelen.
2. *Zorg voor een loopbaanperspectief.* Veel predi-

kanten blijven 'hangen' in hun eerste of tweede gemeente. Er is weinig doorstroming, boven de 45 jaar is het met je afgelopen op de beroepingsmarkt. Voor gereformeerde predikanten liggen er ook nog extra blokkades doordat dan bij het wisselen van gemeente hun financiële positie in het geding is. Een en ander vraagt om een duidelijker loopbaanperspectief. Dat zou kunnen door een beginnend dominee niet meteen 'Vollordination' aan te doen, maar eerst een poosje te laten werken als bijvoorbeeld vicaris. Onder leiding van een oudere predikant of senior-pastor kan hij/zij het vak leren en in het ambt groeien. Pas later volgt dan een vaste aanstelling. Predikanten die zich door studie in een bepaalde richting verder bekwamen, kunnen eventueel doorschuiven naar taken, waar deze deskundigheid verlangd wordt. Ook hier kan ik de gedachte volgen. Maar ook op dit punt zie ik problemen. Er komt onwillekeurig een hogere en lagere clerus, predikanten in volle dienst en predikanten in een soort kape-laansbediening. En wie wil dat? Heitink zelf waarschijnlijk ook niet. Maar ook hier loopt hij aan tegen de grenzen van zijn laagkerkelijke visie op het ambt. Na eerst het ambt ontgaan te hebben van elke 'heilige schijn' geeft hij wel erg veel ruimte voor voorgangers met ambitie, specialisatie of charisma. De praktijk daarvan in evangelische gemeenten vind ik niet echt bemoedigend.

Bijzondere dimensie

Hiermee wil ik niet zeggen, dat zijn aanbevelingen geen aandacht zouden verdienen. Te vaak lopen dominees vast, hebben geen perspectief, verliezen de moed. Maar mij lijkt het zinvoller dit soort aanbevelingen mee te nemen in een herwaardering en opwaardering van het ambt van predikant als zodanig. Daarbij gaat het mij niet om een kunstmatig opschalen van zijn persoon of gezag, maar een herwaardering van het bijzondere ambt, waartoe hij/zij zich geroepen weet van Christus' wege. Het ambt is m.i. meer dan functie, beroep of taak, het heeft een 'boven' dimensie, die niet alleen een last is, maar de persoon ook draagt. Daarmee kom je theologisch misschien meer in rooms dan

reformatoerisch vaarwater terecht, maar luisterend naar Calvijn lijkt mij dat niet noodzakelijk. Maar laat je die dimensie los, dan verliest de predikant de meest karakteristieke trek van zijn persoon en werk. Hij solliciteert zoals iedere andere beroepskracht, een beroepingscommissie behandelt hem /haar, zoals men gewend is personeel aan te nemen. Van een zelfstandige positie is dan nauwelijks meer sprake, functioneringsgesprekken maken dat vervolgens wel duidelijk. Zo wordt een predikant van full-time herder een gehuurde kracht, die op zijn beurt natuurlijk terecht zijn uren telt, terwijl intussen onuitgesproken waarschijnlijk meer van hem verwacht wordt. Want om hoeveel uur gaat het bij full-time en om hoeveel bij part-time? En mag je bijvoorbeeld de tijd van het koffiedrinken na de kerkdienst meetellen? Dit lijkt mij geen goede weg. Liever het bijzondere van het ambt benadrukken, je doet niet alleen dominees werk, je bent het.

En wel heel de week, ook bij beperkte werktijd. Naar mijn idee moeten we daarom als kerken gauw ophouden met makkelijke werving, alsof predikant-zijn zo'n mooi beroep zou zijn. Op dit punt moeten we als kerk weer eens heel eerlijk worden. Dan maar minder theologische studenten. Predikant zijn is vaak heel zwaar en totaal niet prettig. Je hebt er een sterke roeping en motivatie voor nodig, wat iets anders is dan een sterk karakter. Je bent vaak aan het werk, als iedereen aan het ontspannen is of onder de kerstboom zit. Er wordt veel wijsheid van je verlangd om een en ander te combineren met een werkende man/vrouw en een gezin. Wie alles wil, loopt kans alles te verspelen. Dat ligt niet aan het ambt als zodanig, er is ook genoeg

vreugde en voldoening aan te beleven, wel aan de manier waarop wij ermee omgaan. Pas als dat duidelijk is, lijken mij de aanbevelingen en vele zinnige praktisch-theologische opmerkingen van Heitink, overal in zijn boek te vinden, van belang en betekenis.

Ten slotte

**WE MOETEN
OPHOUDEN MET
MAKKELIJKE
WERVING ALSOF
PREDIKANT-ZIJN
ZO'N MOOI
BEROEP IS**

Het lezen van dit boek heeft mij veel plezier gegeven en stof tot nadenken over het 'wondere ambt van predikant.' Slechts één echte dissonant kwam ik tegen. Ik laat die niet ongenoemd. In het kader van de opleiding tot predikant, waarbij Heitink als hoogleraar aan de VU lange tijd direct betrokken was, schrijft hij ook over de concentratie van de opleidingen, waartoe de SoW-kerken gedwongen werden te besluiten enkele jaren terug. Een heel pijnlijk besluit, waarbij uiteindelijk ook de VU afviel. Dat Heitink daarmee nog steeds grote moeite heeft, zal niemand hem kwalijk nemen. De informatie echter die hij over een en ander in zijn boek geeft, gaat aan de echte feiten voorbij. Er klopt niets van. Alsof hervormden wilden afrekenen met de erfenis van Kuyper. Het is kennelijk nog steeds een open trauma aan de VU. Een voor SoW gevaarlijk trauma, want vrijwel alle gearrewar binnen de Gereformeerde Kerken op het moment ten aanzien van SoW is terug te leiden op die kwestie. Is de VU zo belangrijk? Terwijl het besluit viel in een Trio-synode met slechts enkele tegenstemmen. Ook synodeleden mogen gerekend worden tot mondige gemeentelieden.

Naar aanleiding van G. Heitink *Biografie van de dominee* Baarn 2001

Rotaryclub of Kerk?

De rol van de ambtelijke visitatie in de 'Protestantse Kerk in Nederland'

DR. H. DE LEEDE

Met ingang van 1-5-2004 zijn velen van ons, lezers van *Kontekstueel*, (belijdend) lid van de *Protestantse kerk in Nederland*. Wie op dit moment hervormd, synodaal-gereformeerd of evangelisch-luthers is en een abonnement heeft op *Kontekstueel*, zal tegen die tijd wellicht geen lid zijn/worden van die – groep van of delen van – gemeenten die de Nederlandse Hervormde Kerk willen voortzetten. De meesten van ons zullen hun plek innemen in die toekomstige kerk en daar hun verantwoordelijkheid op zich nemen. Loyaal, maar niet onkritisch. We hebben zorg. We hebben zorg hoe die concrete kerk inhoudelijk zal worden. Zal zij een belijdende sprekende richting-wijzende kerk worden, of een *Rotary-club*, waarin beschaafde mensen op beschaafde wijze elkaar de ruimte geven om te geloven en te denken en te leven zoals men goed acht?

Openheid en grenzen

Onze niet-SoW-lezers volgen vanuit hun christelijk-gereformeerde, nederlands-gereformeerde, gereformeerd-vrijgemaakte of evangelische positie, op enige afstand, dit aards-kerkelijk gewoel met gepaste belangstelling. En daar doen zij wijs aan, denk ik. Uiterlijk *lijkt* het verschil van de laatstgenoemde kerkgemeenschappen met de te vormen Protestantse Kerk in Nederland heel groot. Maar dat is schijn. Met uitzondering van de orthodox-gereformeerde kerkgenootschappen ter uiterste rechterzijde zijn alle protestantse kerken zich toenemend bewust van hun pluriformiteit. Geen kerkgenootschap van protestantse huize ontkomt aan de worsteling met *de openheid voor de pluriformiteit* enerzijds en met *de grenzen van de pluraliteit*

anderzijds. De 'kleine' orthodox-gereformeerde kerken hebben zichtbaar en hoorbaar al heel wat te stellen met de vraag om *openheid voor pluriformiteit*. Zij staan daarmee voor de vraag wat het betekent te onderkennen dat een kerk geen *club is van gelijkgezinden* met een *statuut*, maar *kerk*. De komende gefuseerde SoW-kerken staan voor de vraag, zo u wilt: de uitdaging, aan te geven waar de *grenzen liggen van de pluraliteit*. Zij staan voor de vraag wat het betekent *kerk van Christus* te zijn en geen *Rotaryclub* waarin men *beschaafd pluraal zit te wezen*.

Van twee kanten komend ontmoeten wij, protestanten, elkaar op dat snijpunt van *openheid voor pluriformiteit en grenzen aan de pluraliteit*. In zekere zin zouden de genoemde 'kleine' protestantse kerken dus zo kunnen aanschuiven bij de verenigde Protestantse Kerk in Nederland. Dat gebeurt natuurlijk niet, maar het zou heel goed kunnen. In de praktijk zouden de leden van genoemde kleine protestantse kerken zich waarschijnlijk verspreiden over een groot deel van het spectrum van de verenigde Protestantse Kerk in Nederland. Dat is veelzeggend. Maar ik zeg er direct bij dat zij op vele plaatsen als een aanwinst zouden beschouwd worden.

Maar, waar het nu om gaat, op genoemd snijpunt van openheid voor pluriformiteit en grenzen aan de pluraliteit, stuiten wij op de *eigenheid*, de *schoonheid* maar ook de *kwetsbaarheid* van het protestantisme. De spiritualiteit van de Hervorming stelt het persoonlijk geloof centraal. En het protestantisme heeft daarmee de unieke mens met zijn of haar persoonlijkheid en geweten *coram deo* centraal gesteld. Het pro-

testantisme is niet voor niets een voedingsbodem geweest voor democratisch denken. Allen zijn wij voor God en voor elkaar gelijk, en gewetensdwang is uit den boze. De vraag is dan wel of en in hoeverre zich dat verdraagt met de roeping kerk te zijn. *Kan er sprake zijn van een samenbindend gezag in een protestantse kerk?* Van welke aard is dan dat gezag en hoe werkt het? De Protestantse Kerk in Nederland staat straks, haast exemplarisch, voor die vraag. En de 'kleine' orthodoxe protestantse kerken kunnen die vraag evenmin ontlopen.

Ambtelijke visitatie

Visitatoren zijn in de SoW-kerken de ambtsdragers die namens de landelijke of regionale kerk de plaatselijke gemeenten bezoeken. Op hun jaarlijkse studiedag op 5 oktober 2002 hield ik over deze vragen een verhaal. Mijn hoofdstelling voor deze studiedag was dat de Protestantse Kerk in Nederland een belijdende kerk is waarbinnen *de visitor, komend vanuit het belijdende hart van de kerk, de verpersoonlijking is van de grenzen van de pluraliteit*. Hieronder volgt een verkorte weergave van de tekst van de lezing als een uitnodiging om mee te denken over individuele vrijheid, gezamenlijk *commitment*, en aanvaard gezag.

Schoonheid en weerloosheid

'Is dit mijn kerk nog?' In allerlei toonaarden kunnen we deze vraag horen stellen in de SoW-kerken. Het is vaak gezegd en het is waar, dat het proces van Samen-op-Weg verscherpt aan het licht heeft gebracht wat wij wel wisten en konden weten maar altijd ook konden negeren, namelijk dat de SoW-kerken zeer diep verdeeld waren qua geloofsovertuiging, geloofsbeleving, visies op ethiek en belijden. Het is vaak gezegd en het is waar dat een tijd van mondigheid en emancipatie in een kerk van protestantse signatuur veel ruimte geeft aan groepen en meningen om zich te organiseren en op zichzelf terug te trekken.

De *schoonheid* van het protestantisme, namelijk de basale overtuiging dat ieder mens persoonlijk in zijn of haar geloof voor God staat en alleen ten overstaan van Hem verantwoording

verschuldigd is, is ook de *weerloosheid* van het protestantisme. Het heeft geen andere – samenbindende – kracht dan de kracht van het Woord dat tot ons komt en de kracht van het overtuigd worden van de waarheid. Die kracht heeft het moeilijk in een culturele situatie waarin elke vorm van van buiten komend gezag verdacht is, en waarin religieus en moreel pluralisme gemeengoed zijn geworden. Die kracht van het Woord en van het overtuigd worden van de Waarheid heeft het ook moeilijk in een kerk waarin het leiderschap inhoudelijk aan kracht heeft ingeboet, of niet of nauwelijks geaccepteerd wordt door een groot deel van de leden. Voorzitters en scriba's van synodes merken dit geregeld.

De realiteit van de verenigde Protestantse Kerk in Nederland zal daarom zeker in de aanvang deze realiteit zijn van volstreekte pluraliteit in de praktijk. Het gevoel van velen zal vooral - en laten we het hopen! - warm kloppen bij het (mee-) leven van en in de plaatselijke gemeente. Maar van een gedeeld kerkgevoel over de grenzen van de eigen gemeente heen zal zeker niet zomaar sprake zijn. Daarvoor is er teveel gebeurd. We denken daarbij niet alleen aan alle troubles in het Samen op Weg-proces. We denken ook aan het verwerkingsproces van het verlies van de verloren gestalten van het bovenplaatselijk en zelfs nationaal kerk-zijn: de volkskerk en de belijdeniskerk, de oecumenische beweging, en de kerk-binnenste-buiten, en de kerk als maatschappelijke en morele voorhoede. Met het verdwijnen van deze gestalten van kerk-zijn is ook het élan voor een landelijke kerk weg. We krijgen straks een zeer plurale kerk van sterk zelfstandig opererende gemeenten die in één plaats soms twee werelden zijn. Moderamen en in het bijzonder de scriba merken het telkens weer, dat het in deze praktijk niet meevalt gezaghebbend en (samen-)bindend te spreken tot en/of namens de hele kerk.

Stellingen

In die verenigde Protestantse Kerk in Nederland functioneren de visitatoren. Daartoe aangewezene mannelijke en vrouwelijke ambtsdragers

uit de regio komen namens de regionale of landelijke kerk op huisbezoek bij de plaatselijke gemeente met haar predikant, kerkelijke werker(s) en kerkenraad. Twee aan twee gaan zij op bezoek. Zonder rekening te houden met de modaliteit van de betreffende gemeente gaat een team van gemengde modaliteit, zo mogelijk een man en een vrouw, op bezoek bij een gemeente van de GB-modaliteit of van sterk oecumenische spiritualiteit.¹ Deze visitatoren vertegenwoordigen de bovenplaatselijke kerk, maar meer dan dat.

In 16 stellingen werk ik nu de grote en unieke betekenis van de visitor in die door mij geschetste realiteit van de Protestantse Kerk in Nederland uit tegen de achtergrond van wat die kerk van zichzelf uitspreekt in Artikel I van de kerkorde.

Stelling 1. De Protestantse Kerk in Nederland is een belijdende kerk. Dat betekent dat de – hervormde, gereformeerde, evangelisch-lutherse en protestantse – gemeenten die tot deze kerk behoren, op het moment van de vereniging verbonden zijn aan wat de Protestantse Kerk in Nederland over zichzelf uitspreekt in Artikel I van de Kerkorde. Daarmee zijn zij ook met elkaar verbonden. De daadwerkelijke vereniging krijgt daarmee het karakter van een ‘verbondssluiting’. Van de gemeenten die tot de verenigde kerk gaan behoren mag gevraagd worden dat ze van deze belijdende kerk volgens Artikel 1: “Dit is onze kerk”.

Toelichting. De leiding van de kerken moet rond het moment van de vereniging hoog inzetten. Onmiskenbaar is de Protestantse Kerk in Nederland een belijdende reformatorische kerk krachtens haar zelfdefiniëring in de kerkorde. De verenigde kerk formuleert daarbij niet zelf een nieuwe belijdenis, maar aanvaardt het belijden dat uit de traditie van de Reformatie tot haar komt en definieert zichzelf daarmee. Op het moment van de vereniging geldt voor de gemeenten dit voor-gegeven belijden als een *akkoord van belijden* en zijn ze daarmee aan elkaar ‘verplicht’. Het is belangrijk wanneer de leiding van de kerk dit gegeven bij de vereniging expliciet verwoordt en er ook een

bepaalde vorm aan geeft. De vereniging is een moment waarop gemeenten het ‘verbond vernieuwen’ door samen te zeggen van deze kerk van Artikel 1 “Dit is onze kerk”. Dit is naar onze overtuiging van eminent belang met het oog op de verhoopte vernieuwing en verlevendiging van de kerk in haar gestalte van Protestantse kerk in Nederland. Op deze wijze doen wij ook recht aan hen die niet meegaan bij de vereniging. Wij vragen van hen die meegaan de last van deze kerk bewust op zich te nemen. Zij die niet meegaan maken eveneens in volle uitdrukkelijkheid een keuze.

Stelling 2. Wanneer een meerderheid in de synodes van de drie kerken het besluit tot vereniging aanvaardt, is het voor de meerderheid en voor de minderheid heilzaam dat de aloude regel wordt toegepast dat van de minderheid gevraagd wordt zich uitdrukkelijk te committeren aan dit besluit, en dit verbond te zullen houden. Het is heilzaam voor de toekomst van het samenleven in de kerk dat ook zij die niet voor de vereniging kozen, op dat moment in tweede instantie zeggen van die belijdende kerk volgens Artikel 1: “Dit is onze kerk”.

Toelichting. Er is veel gebeurd in de afgelopen jaren. De onderlinge verwijdering in de kerken is groot. En dat is niet aan één bepaalde richting gebonden. Er is echter ook een breed gevoel verlangen naar een doorbraak van een nieuw begin. Terecht stuurt de leiding van onze kerken aan op een versneld moment van vereniging. Het is belangrijk dat moment van vereniging te markeren. Het schijnt in vroeger eeuwen wel de gewoonte geweest te zijn in de kerken van de Reformatie dat bij belangrijke besluiten twee keer gestemd werd. Bij de eerste stemming ging het erom te bepalen of de meerderheid voor het voorstel was. In een tweede ronde werd gevraagd of zij die het voorstel niet steunden het genomen meerderheidsbesluit wilden dragen. Iets soortgelijks zou een haast rituele vormgeving kunnen zijn van de in Stelling 1 bepleite expliciete vraag van het ‘commitment’ aan de kerk als ‘verbondsgemeenschap’. Dat is heilzaam voor meerderheid en minderheid²

Stelling 3. Feitelijk zal de toekomstige Protestantse Kerk in Nederland een zeer plurale kerk zijn met een grote verscheidenheid aan plaatselijke identiteitsgemeenten. Principieel evenwel geeft de Protestantse Kerk in Nederland met de inzet van Artikel 1 aan dat die pluraliteit niet zonder grenzen is. De gemeenten die tot deze kerk behoren staan onder de voortdurende roeping om eenduidig en eenstemmig te belijden en te leven als Lichaam van Christus in deze wereld. In het ‘commitment’ dat de gemeenten in de vereniging zijn aangegaan, geven zij aan deze uitdaging aan te gaan en alert te zullen zijn wanneer het er ook op aan komt eenstemmig en eenduidig te zijn in woord en wandel. In de missionaire situatie kan het onverwacht komen tot de status confessionis.

Toelichting. De Protestantse Kerk in Nederland is een belijdende reformatorische kerk krachtens haar zelfdefiniëring in de kerkorde. De verenigde kerk aanvaardt het belijden dat uit de traditie van de Reformatie tot haar komt. Maar niet alleen dat. In Artikel 1 geeft zij ook aan dat zij in het heden op weg naar de toekomst steeds opnieuw geroepen is te belijden. Dat is de betekenis van het feit dat de Thesen van Barmen genoemd worden en de Konkordie van Leuvenberg. Met de tweede zegt de kerk dat de bezinning op het belijden nooit mag ophouden. Met de eerste, de Thesen van Barmen, zegt dat de kerk dat *niet alles kan gezegd en gedaan worden in of namens de kerk*. De pluraliteit heeft haar grenzen. En het gaat er telkens om dat de kerk *in via* (gaandeweg) die grenzen onderkent. Onverwacht immers kan er dat moment zijn dat het erop aankomt met één mond te spreken, het moment van de *status confessionis*. Met de zelfdefiniëring van Artikel 1 zegt de kerk, met een uitdrukking van wijlen Professor Van Gennep, dat zij geen *Rotary-club* is waar wij op beschaafde wijze elkaars mening respecterend pluraal zitten te wezen. De kerk is *kerk*, onder de voortdurende roeping transparant te belijden en te leven als het Lichaam van Christus in deze wereld.

Stelling 4. De visitatie zal met name in de eerste jaren na de vereniging van grote betekenis zijn. Wij

definiëren de visitatie als “het ambtelijk huisbezoek vanwege de landelijke of regionale kerken aan de plaatselijke gemeente met haar voorganger en kerkenraadsleden”. In de visitatie geeft de landelijke of regionale kerk uitdrukking aan de verbintenis die de gemeenten aangegaan zijn in dit verbond en zij appelleert daaraan. Zo is de visitatie een belangrijke concretisering van het ‘commitment’ dat de kerken met elkaar, en de gemeenten onderling aangaan op het moment van de vereniging.

Toelichting. De visitatie is een zaak van het ambt. Visitatoren zijn ambtsdragers. Wij definiëren de visitatie als ‘huisbezoek’: “het ambtelijk huisbezoek vanwege de landelijke kerk of de regionale kerken aan de plaatselijke gemeente met haar voorganger en kerkenraadsleden”. Haar gezag is niet bestuurlijk en formeel, maar geestelijk. Dat is van essentiële betekenis voor de visitatie. Er komen geen bestuurders op bezoek. Er komen ook geen functionarissen van het Landelijk of Regionaal Dienstencentrum op bezoek, die diensten komen verlenen op deelgebieden van het werk. Het op bezoek komen van de visitatie visualiseert dat ‘verbond’, dat de gemeenten zijn aangegaan en de visitatie concretiseert het ‘commitment’ (de verbintenis) van de gemeenten met haar voorgangers en kerkenraden aan de roeping te belijden en te leven als Lichaam van Christus in deze wereld en *elkaar daarin ook te helpen en daaraan te houden*.

Stelling 5. Visitor kan alleen hij/zij zijn die dit ‘commitment’ aan wat de kerk in Artikel I uitspreekt over zichzelf en dat met de vereniging is gegeven, deelt. Aan dit ‘commitment’, en alleen daaraan, ontleent de visitor zijn/haar gezag, namelijk dat ook hij/zij zegt van deze belijdende kerk volgens Artikel 1: “Dit is mijn kerk”.

Toelichting. Feitelijk is dit een vanzelfsprekendheid. Hoe zou iemand zonder dit persoonlijk ‘commitment’ visitor kunnen zijn? Toch wil ik er uitdrukkelijk bij stilstaan. Immers, emotioneel en meer dan dat: existentieel, kan het hier geducht spannen bij de visitor zelf. En dat zal ook zo zijn. We schetsten

dat eerder. De visitorator komt in gemeenten waar dingen gebeuren en beleidsmatig en inhoudelijk gedragen worden, waarvan hij of zij in gemoede zich afvraagt “Is dat mijn kerk nog?”

Deze Stelling 5 vraagt van hem of haar geen loyaliteit in de zin van goedvinden. die of zij naar diepste overtuiging niet heilzaam vindt. Het gaat in Stelling 5 om een persoonlijke toewijding aan de kerk zoals zij in Artikel 1 van zichzelf spreekt. Die verbondenheid geeft aan de visitorator juist de ruimte om een desnoods uiterst kritische distantie te voelen ten aanzien van wat hij concreet tegenkomt. Op wijze, goed gekozen momenten heeft zij het gezag om haar vragen te uiten ten aanzien van de feitelijke invullingen van kerk-zijn. Zij komt immers ambtelijk, namens de kerk, die meer vertegenwoordigt dan de plaatselijke gemeente.

Stelling 6. De visitatie is inhoudelijk het gesprek over het belijden en het leven van de gemeente met haar predikant, haar kerkenraad en met hen die in de betreffende gemeente in een bediening zijn gesteld. De onderscheiding die in de concept-ordinantie 10 gemaakt wordt tussen de kerk-visitatie als het opzicht over de gemeente en het opzicht over belijden en wandel, waarbij dan de predikant en zij, die in een bediening gesteld zijn, in beeld komen, is complicerend en verwarrend. Belijdenis en wandel van de predikant en van hen die in een bediening staan, staan op deze wijze in Ordinantie 10 ook te veel in het teken van de tuchttoefening.

Stelling 7. De visitatie gaat over het leven, dus het belijden en de wandel, van de gemeente en van hen die in een ambt of bediening staan. Daarbij moet de visitatie geheel uit de sfeer blijven van de juridische tuchttoefening.

Toelichting. Visitatie is het ambtelijk ‘huisbezoek’ van de landelijke/regionale kerk(-en) bij de plaatselijke gemeente en haar predikant, kerkenraad en die in een bediening zijn gesteld. In dat huisbezoek gaat het om het gesprek over het belijden van de Naam in de wereld en om het leven voor Gods aangezicht in deze wereld.

Daarbij moeten gemeente en predikant/andere ambtsdragers/bedieningen niet uit elkaar gehaald worden. Visitatie en tuchttoefening over leer en leven van de ambtsdragers moeten scherp uit elkaar gehouden worden.

Stelling 8. Aan de hand van de leden van Artikel I voert en voedt de visitatie het gesprek met de gemeente, haar predikant en kerkenraad over alle aspecten van het gemeentelven in relatie tot wat de kerk in Artikel I over zichzelf uitspreekt.

Toelichting. Het doel van de visitatie is de opbouw van de gemeente, zo zegt de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland in Artikel 10. De visitatie betreft:

- het geestelijk leven van de gemeente,
  - het gehoor geven aan de roeping van de gemeente en
  - de vervulling van ambten en bedieningen.
- Het is heel belangrijk te voorkomen dat de visitatie ervaren wordt als “de landelijke of regionale kerk(-en) komt kijken hoe het hier gaat”, of (nog beroerder) “de meerdere vergadering komt kijken of het wel goed gaat hier”. Het feit dat de visitatie onder het Opzicht staat, suggereert dat onbedoeld toch. Het is niet minder belangrijk te voorkomen dat de visitatie (alleen maar) gezien wordt als een gelegenheid voor minderheden in de gemeente om hun klachten kwijt te kunnen.

De visitatie bepaalt de gemeente inclusief de dragers van de ambten en bedieningen bij het wezen der kerk. Dat is haar geestelijke roeping en gezag. Daarom moet de visitorator principieel buiten de bestuurlijke of juridische macht blijven.

In het ambtelijke ‘huisbezoek’ bepaalt de visitatie gemeente en dragers van ambten en bediening ter plaatse bij het wezen van de kerk zoals verwoord in Artikel 1 van de kerkorde.

Dat betekent dat in de visitatie aan de orde (kunnen, moeten, mogen) komen:

- Lid 1: de oecumene; zicht op de band met Israël; de verwachting van het Rijk Gods.
Lid 2: het kerkbezoek en de missionaire betrok-

kenheid van de gemeente.

Lid 3: de omgang met de Schrift, de kwaliteit van de prediking, de kwaliteit van de dienst van de gemeente in de wereld.

Lid 4: in welke traditie staat deze gemeente; (hoe) leeft die verbondenheid met de traditie; zijn er op enige wijze ook leerdiensten; de stand van de catechese.

Lid 5: hoe gaat het met het voortgaand gesprek over de traditie; is er enig besef van een status confessionis, met andere woorden dingen die nu op het spel staan omwille van het Evangelie; voert de gemeente ook het gesprek over de belijdenis met andere belijdende tradities.
Lid 6: de dienst van de voorbeden; het publieke getuigenis van de kerk; betrokkenheid op het spreken van de landelijke kerk; samenwerking met andere kerken in de regio; de publieke functie van de kerk.

Lid 7: aandacht voor de band Kerk-Israël; gevoeligheid voor het ‘tegoed van het OT’;
Lid 8: missionaire betrokkenheid van de gemeente; weten gemeenteleden hun overtuiging te vertolken in hun leefwereld; de catechese; het vormingswerk; de diaconale betrokkenheid.

Lid 9: omgang met pluraliteit; liggen hier spanningen in de gemeente; grenzen aan de pluraliteit.

Lid 10: opzoeken van de spanningen in deze; hoe gaat men in de plaatselijke situatie om met mensen die anders geloven, belijden, leven; op zoek naar de grenzen.

Uiteraard beogen wij niet een waslijst van onderwerpen die de revue zouden moeten passeren. Zo hoeft het ook niet te gaan. Een goede voorlichting over wat de visitatie beoogt, een schriftelijke voorbereiding en mogelijk een thematische concentratie zijn hier noodzakelijk. Dat is een kwestie van de uitvoering. Waar het om gaat is duidelijkheid over het wezen van de visitatie. Zij beoogt de ontwikkeling van het kerkbesef en bepaalt daartoe de gemeente met de dragers van de ambten en bedieningen bij het wezen van de kerk. Die is protestants, zij staat daarbij in de gereformeerde en lutherse traditie; zij is oecumenisch, missionair en

onlosmakelijk verbonden met het volk Israël.

Stelling 9. In de toekomstige Protestantse Kerk in Nederland zal de nadruk sterker nog dan nu in de drie afzonderlijke kerken liggen op de plaatselijke gemeente. De missionaire kracht van de kerk zal allereerst liggen in een krachtige identiteit van de plaatselijke gemeente. De betekenis van de visitatie is de versterking van deze identiteit van de concrete plaatselijke gemeente in relatie tot wat de kerk van zichzelf belijdt in Artikel 1.

Stelling 10. In het visitatiegesprek stelt de visitorator aan de hand van de in Artikel 1 genoemde aspecten van het wezen der kerk bij allerlei facetten van het leven en belijden van de gemeente de vraag naar de relatie tot en naar de verworteling in het wezen van de kerk.

Toelichting. De plaatselijke kerk is volledig kerk en - theologisch/ecclesiologisch bezien - niet een filiaal van het landelijke concern. Wij begeven ons hier niet in de discussie over de autonomie van de plaatselijke gemeente ten opzichte van de landelijke kerk in kerk-juridische en kerkvoogdelijke zin. Het gaat nu om de visitatie, dus om het geestelijk welzijn van de kerk. En daarin kiest de kerkorde terecht voor de plaatselijke gemeente als een volledige gestalte van kerk-zijn. Daarbij laat de kerkorde open of ‘plaatselijk’ hetzelfde is als ‘geografisch’ of niet. In de praktijk van de Protestantse Kerk in Nederland zal dat in steeds mindere mate de geografische (wijk-) gemeente zijn. Daarin speelt de vormgeving van het kerk-zijn (ook) in op de (post-) moderne cultuur van behoefte aan identiteit en herkenbaarheid enerzijds en van mobiliteit en zelfstandige keuze-vrijheid anderzijds. Naar ons besef doet de kerk er goed aan in de toekomst deze keuze voor de plaatselijke gemeente te radicaliseren. De missionaire kracht van de kerk ligt in de krachtige identiteit van de plaatselijke gemeente. De keuze van de kerkorde bij een sterke eigenheid van de plaatselijke gemeenten, is wijs.

De (geestelijke) betekenis van de regionale en landelijke kerk is dat zij de oecumene visuali-

seert/visualiseren en het besef wakker houden dat wij belijden en geloven *samen met alle heiligen*. De landelijke kerk is ook volledig kerk en niet een/de optelsom van (de) plaatselijke gemeenten. De landelijke kerk staat voor de katholiciteit en oecumeniteit van de kerk en is geroepen en gemachtigd daarin in eigen verantwoordelijkheid te spreken. In de visitatie spreekt de landelijke/regionale kerk de plaatselijke gemeente aan. Daarbij zet de landelijke kerk het belijden en leven van de gemeente in het perspectief van het “samen met alle heiligen”. De dragende overtuiging daarbij is dat de identiteit van de plaatselijke gemeente niet verzwakt maar juist versterkt. In concreto betekent dat voor het visitatiebezoek wat wij stellen in Stelling 10.

Stelling 11. *Om het werk van een visitor goed te kunnen doen, moet de visitor zelf een sterk bewustzijn hebben of ontwikkelen van de eigen identiteit in relatie tot wat de kerk in Artikel 1 van zichzelf zegt. Wie voor zichzelf helder heeft waar hij of zij zelf staat in de vragen van geloof en kerk, kan beter omgaan met wat anders is en met wie anders gaat of staat in geloof en kerk.*

Stelling 12. *Ongetwijfeld zal de visitor in gemeenten standpunten tegenkomen, beleid maken waarvan hij vanuit zijn eigen (verstaan van de) belijdenis en wandel zegt: “Is dat mijn kerk nog?”. Deze verzuchting moet hij vruchtbaar weten te maken door de bezochte gemeente met haar voor-ganger en kerkenraad te vragen naar de verworpling van deze standpunten en van dat beleid in wat de kerk over haar wezen belijdt in Artikel 1. Dat is zijn/haar ambtelijk tegenover als visitor. Hij/zij komt vanuit dat ‘hart van de kerk’, dat klopt in wat de kerk belijdt over zichzelf.*

Toelichting. Zoals in het hele leven geldt, dat angst en onzekerheid een slechte voedingsbodem zijn voor een open en wezenlijke communicatie met anderen, en zeker met andersdenkenden en anders levenden, zo geldt dat zeker ook in de kerk. Wie een duidelijke eigen (geloofs-) identiteit heeft ontwikkeld, is zich ook bewust van de vragen en de ‘open einden’

die daaraan ongetwijfeld eigen zijn. Hij/zij kan die ook onder ogen zien, zonder angstig of defensief te worden. Die mens is ook in staat anderen die anders zijn en/of denken en geloven open en kritisch (onderscheidend) tegemoet te treden. Daarom is het voor de visitor een voorwaarde dat hij/zij weet waar hij/zij (voor) staat in kerk en geloof. Dat bedoelt geen zelfverzekerdheid of ‘op alle vragen een antwoord hebben’. Het bedoelt geestelijke volwassenheid. En kenmerk daarvan is altijd ook dat wij weet hebben van ons beperkte kennen en geloven. En kenmerk van geestelijke rijpheid is ook altijd dat wij de onbeantwoorde en misschien nooit te beantwoorden vragen onder ogen durven zien. Die geestelijke rijpheid is nodig voor de visitor. Alleen zo *durft* hij/zij en kan hij/zij onbevreesd en niet bedreigend in zijn/haar ambtelijk tegenover vragen hoe het belijden en het beleid van de plaatselijke gemeente en haar ambtsdragers in het wezen van de kerk volgens Artikel 1 verworteld zijn. De visitor komt vanuit het ‘hart van de kerk’ en daaraan ontleent hij/zij gezag. Het vraagt geestelijke rijpheid dat gezag waard te zijn en het ook aan te kunnen.

Stelling 13. *Voor de visitor is vereist dat hij/zij beschikt over een brede kennis van de kerkelijke cultuur/culturen met de daarachter liggende spiritualiteit(-en) daarbij mag verwacht worden dat hij/zij de relatie onderkent tussen de (veranderingen in de) kerkelijke culturen en de cultuur/multiculturaliteit waarin wij leven.*

Stelling 14. *Van de visitor mag verwacht worden dat hij/zij (iets van) de in de katholieke = de breed-oecumenische traditie van de kerk gevormde ‘wijsheid’ belichaamt. Het bisschoppelijke element in de kerk (de episcopos) is verbonden aan het ambtelijke en niet (of zo min mogelijk) aan het bestuurlijke. De visitor is bij uitstek de ambtelijke ‘episcopos’ van de presbyteroi/episcopoi.*

Stelling 15. *Van de visitor mag verwacht worden dat hij/zij in staat is en bereid is contact te leggen met de (Bron van de) spiritualiteit en aan dat contact woorden te geven. In de visitatie bemoedigt de*

regionale en landelijke kerk de plaatselijke gemeente en gaat voor in de voorbeden.

Toelichting. In deze drie stellingen 13, 14 en 15 vullen wij wat wij bedoelen met die vereiste geestelijke rijpheid waaraan de visitor moet voldoen, wat nader in. Ik ben mij bewust dat het nodig vol en zwaar klinkt, zeker in deze drie volzinnen. Maar ik doe er ook niets aan af. De visitatie is in de verenigde kerk in mijn opinie voor het geestelijk welzijn van de kerk de enige plek waar kerkelijke bestuurlijke machtsverhoudingen geen rol spelen. Tenminste, wanneer de visitatie zichzelf daar ook buiten houdt en de gelegenheid daarvoor krijgt. Zij zal geheel moeten durven varen op toegekend ambtelijk en inhoudelijk verworven gezag. De landelijke kerk zendt de visitor en de plaatselijke gemeente ontvangt hem of haar krachtens het behoren tot dat verbond van gemeenten rond Artikel 1. De visitor is dan ook geroepen te staan in het ambt om iets te zeggen. Maar zijn gezag zal hij in de praktijk alleen ontvangen wanneer hij iets te zeggen heeft. Dat vereist inzicht in de breedte van de tradities der kerk(-en), culturele belangstelling en kennelijk verworven culturele breedte. Het vereist persoonlijke doorleving van de eigen traditie en het vermogen die in relatie te brengen met andere stromen van de brede oecumenische tradities der kerk. Het vereist de vrijmoedigheid van de *pastor pastorum* die tot uiting komt in de verwoording van de apostolische bemoediging

(die ook vermaning impliceert) en de gave van de voorbede.

Tegen deze achtergrond spreekt Stelling 16 vanzelf.

Stelling 16. *Op grond van het voorgaande en met name de stellingen 11 tot en met 15 moet een duidelijk profiel opgemaakt worden van de visitor en van de vereisten waaraan hij/zij moet voldoen. Het verdient aanbeveling dat de kerk mensen (predikanten en andere (oud-) ambtsdragers) stimuleert, screent en gelegenheid tot nadere opleiding geeft, die in persoon, leeftijd, ervaring, (kerkelijk en maatschappelijk) gaven in die richting (vermoedende) hebben.*

Noten

- 1 Er is een tendens om bij de samenstelling van de bezoekende teams stilzwijgend rekening te houden met de modaliteit van de bezochte gemeente. Concreet wordt dat om bij voorbeeld geen vrouwelijke visitor naar een gemeente, behorend tot de Gereformeerde Bond, te sturen. Onverlet dat wij soms om de leefbaarheid van de kerk compromissen sluiten, zal uit mijn verdere betoog duidelijk worden dat dit strijdig is met het wezen van de visitatie zelf.
- 2 Het beoogde moment van vereniging waar de leiding van de kerk – nogmaals naar onze overtuiging terecht – op aanstuurt, kan nadrukkelijk ook het moment zijn dat besloten wordt niet te verenigen. Dat is dan niet een besluit over een ander voorstel, maar de constatering van een diepe crisis, een impasse.

Inhoud

Redactioneel Drs. P.L. de Jong	3
Dat hij zelf niet wist hoe . . . Een preekschets bij Marcus 4:26-29 Drs. J. Westland	4
Wat is er aan de hand met het ambt? Dr. P. van den Heuvel	8
Niet zonder ambt en instituut Prof.dr. F.G. Immink	14
De vreugde van het ambt Drs. D.P.C. Looijen	21
Laatst geboekt G. Heitink <i>Biografie van de dominee</i> Drs. P.L. de Jong	26
Rotaryclub of Kerk? Dr. H. de Leede	30

Adressen van de scribenten in dit nummer:

Dr. P. van den Heuvel, Gildenring 59, 3981 JJ Bunnik
Prof. dr. F.G. Immink, Verl. Horstlaan 1, 3871 MP Driebergen
Dr. H. de Leede, Rubensstraat 5, 3817 EA Amersfoort
Drs. D.P.C. Looijen, De Bosch Kemperlaan 11, 3818 HC Amersfoort
Drs. J. Westland, Weegbree 2, 2861 SM Bergambacht

